

NYELVI IDEOLÓGIÁK (általános tudnivalók és fogalomtár)¹

2015. december 12-i verzió

BEVEZETÉS

Az alábbi fogalomtár különféle nyelvi ideológiák rövid meghatározását tartalmazza. Nyelvi ideológiákon olyan gondolatokat, gondolatrendszereket értünk, amelyek a legtágabb értelemben vett nyelvvél és verbális kommunikációval kapcsolatosak, például a nyelv mint elvont jelrendszer mibenlétével és működésével, a nyelvi rendszer elemeivel, az ezek használatát vezérlő szabályokkal, a nyelvi változásokkal, a nyelvi folyamatokba való emberi beavatkozásokkal, a beszélők verbális viselkedésével, nyelvek egymás közötti kapcsolatával, az általában vett „nyelv” helyével társadalom és az egyén életében, a nyelv egyes „változatainak” használatával, egyes konkrét nyelvi eszközök funkcióival, a nyelvváltozatok és nyelvi eszközök értékelésével helyesség vagy hasznosság szempontjából, konkrét közösségek nyelvi helyzetével, nyelvpolitikával, egyik nyelvről a másikra való fordítással stb.

A fogalomtárba elsősorban azokat a nyelvvél kapcsolatos meggyőződésekkel vettem fel, melyeket tapasztalataim vagy a szakirodalom állításai szerint gyakran használnak magyarázó vagy legitímáló célzattal, azaz például arra, hogy egyének és közösségek ezekkel érveljenek nyelvi vagy nyelvi vonatkozású tevékenységüknek, nyelvvél kapcsolatos döntéseiknek helytállósága, ill. mások ilyen tevékenységének, döntéseinek kifogásolható volta mellett. Olyan meggyőződések is bekerültek a fogalomtárba, amelyek a nyelvvél kapcsolatos „belső nyelvészeti” és „külső nyelvészeti” tények megmagyarázására, például egyes elméletek vagy felfogások alátámasztására szolgálnak.

A nyelvi ideológiák azonosításában és meghatározásában egyfelől az általam korábbról ismert vagy kifejezetten kutatási célból tanulmányozott, metanyelvi témájú írásokban található, nyelvideológiai jellegű megfogalmazásokra,² másfelől a nyelvi ideológiákról szóló szakirodalomra³ támaszkodtam, figyelembe véve kollégáimnak a jegyzék korábbi változataihoz fűzött kritikái vagy más jellegű észrevételeit, megjegyzéseit is (ilyenekért a jövőben is hálás leszek).

A könnyebb áttekinthetőség és összehasonlíthatóság, valamint a rövideg kedvéért arra törekedtem, hogy a nyelvi ideológiák meghatározása minél egyszerűbb legyen. Ennek az az ára, hogy a meghatározások önmagukban nem teljesen állják meg a helyüket; ez különösen a nyelvhelyességi ideológiákra igaz.

Az egyik leegyszerűsítés a *helyes* és *helytelen* szavak használata számos más helyett: a *helyes* műszóba bele kell érteni más általános pozitív minősítéseket is, pl. *jó, szép, stílusos, megfelelő*; hasonlóképpen beletartoznak a *helytelenbe* az olyan általános negatív minősítések, mint pl. a *rossz, csúnya, nem megfelelő, pongyola* stb. (Ennek az az oka, hogy a mai nyelvművelés ódzkodik a határozott fekete-fehér, azaz helyes-helytelen döntésektől, ezek helyett legtöbbször különféle „árnyaló” – valójában „elmaszatoló” – minősítéseket használ.) A *helyes* szóba továbbá bele kell érteni a *helyesebb*, a *helytelenbe* pedig a *kevésbé helyes* kifejezéseket is, melyekkel a megnyilatkozók azt jelzik, hogy a szóban forgó két vagy több nyelvi forma közül egyiket sem utasítják el teljesen, ám határozott értékkülönbséget állapítanak meg köztük, sok esetben a nyelvhelyesség kontextusától függetlenül.

¹ Az írásom alapjául szolgáló kutatások részben az 1/0233/11 sz., Jazyková a literárny manažment v multikulturálnom priestore megnevezésű VEGA-projekt keretében, részben pedig a Slovenčina v kontexte viacjazyčných spoločností na Slovensku című APVV-projekt keretében (a szerződés száma APVV-0869-12) és anyagi támogatásával folytak a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom tanszékén.

² A nyelvideológiai szempontból feldolgozott írások nagy része nyelvpolitikai, valamint nyelvművelési és nyelvtervezési témájú volt. A vizsgálódások eredményeiről több helyen írtam, pl. Lanstyák 2007, 2008, 2009a, 2009b, 2010, 2011; l. még 2014.

³ Pl. Bartsch 1985: 38, 41; Lippi-Green 1994: 166–171, 2004: 292–297; Woolard–Schieffelin 1994: 60–61, 64–65; Starý 1995: 113–114; Milroy 2001: 535, 2007; Milroy 2001: 63; Deumert–Vandenbussche 2003: 461–464; Laihonon 2004, 2009; Gal 2006a, 2006b; Androutsopoulos 2010; Coupland 2010; Dolnik 2010a: 138–139, 242–244, 2010b: 147–203; Milroy–Milroy 2012: 2; Elspaß–Maitz 2012: 174 és *passim*; Elspaß–Niehaus 2014: 48).

A másik leegyszerűsítés az *eredendően* határozó használata, amely a legtöbb nyelvhelyességi ideológia meghatározásában szerepel, s mindig arra az esetre vonatkozik, amikor a megítélt nyelvi formát a megnyilatkozók a használat kontextusától függetlenül minősítik helyesnek vagy helytelennek, helyesebbnek vagy kevésbé helyesnek, azaz attól függetlenül, hogy kik használják, milyen körülmények között, mi a céljuk az adott forma választásával stb. Természetesen gyakori ezeknek az ideológiáknak az árnyaltabb megfogalmazása is, különösen a nyelvész szakemberek részéről, ezt a ténytet azonban maguk a meghatározások nem tükrözik.

További egyszerűsítés – vagy inkább szűkítés – hogy a nyelvhelyességi ideológiákat olyan formában és azzal a tartalommal mutatom be a fogalomtárban, amilyen formában és amilyen tartalommal azok a nyelvművelő irodalomban szoktak megjelenni, a nyelvművelőknek, ill. a nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekről nyilatkozó laikusoknak (íróknak, tanároknak, tanítóknak, diákoknak) a megnyilatkozásaiban. Számtotveó részük más stílusban is megfogalmazható lett volna, olyanban, amilyenben a tudományosnak tekinthető nyelvalakítási munkákban szoktak megjelenni, például a kodifikációs döntések indoklásaként.

Az ideológiaként megfogalmazott gondolatokat egységesen *meggyőződésnek* nevezem; ezt a szót mindenütt úgy kell tekinteni, mint amely olyan más, többé vagy kevésbé hasonló tartalmú szavak helyett áll, mint amilyen egyrészt a *gondolat, elgondolás, szemlélet, nézet, felfogás, vélemény, vélekedés, (tév)hit, mítosz, babona*, másrészt a *magatartás, viszonyulás, hozzáállás, attitűd*. A semleges szinonima választásával azt a ténytet kívánom hangsúlyozni, hogy a nyelvi ideológiákat az adott helyen nem szükséges értékelni abból a szempontból, hogy a bennük megfogalmazódó gondolat mennyire van összhangban a nyelvtudomány mai állásával. Már csak azért sem, mert az ideológiáknak nem az a funkciója, hogy segítségükkel az emberek a nyelvvel kapcsolatos dolgokról érvényes vagy érvénytelen megállapításokat tegyenek, hanem – ahogy jeleztük – az, hogy valamit, aminek közvetlenül vagy közvetve köze van a nyelvhez vagy a kommunikációhoz, megmagyarázzanak, ha pedig tevékenységről van szó, annak „jogosságát” vagy „jogtalanságát” megindokolják.

A különféle makroszintű elvont egységeket, a földrajzi és társadalmi dialektusokat, a regisztereket és a stílusváltozatokat, az írott és a beszélt nyelvet stb. a meghatározásokban egységesen *nyelvváltozatoknak* nevezem, sőt ebbe a műszóba – mintegy illegálisan – még a műfajokat, műnemeket, szövegtípusokat, beszédmódokat is beleértem. A ténylegesen létező makroszintű egységekre többnyire a *közlés* szóval utalok, hogy elkerüljem a *szöveg, diskurzus, megnyilatkozás, beszédesemény* stb. műszavakkal kapcsolatos értelmezési problémákat. Mindezek tehát beleértendők a *közlésbe*.

A nyelvi rendszer különféle mikroszintű elemeire, valamint az ezek használatát vezérlő szabályokra egységesen mint *nyelvi formákra* utalok, ezek tehát bármilyen nyelvi egységet, nyelvi kifejezőeszközt jelenthetnek; a legtöbb esetben lexémákra vonatkoznak, de ezen kívül más típusú morfémákat is jelölhetnek, továbbá nyelvi szerkezeteket, esetenként fonémákat vagy más nyelvi egységeket, valamint az ezekre vonatkozó szabályokat.

A fogalomtárban a nyelvi ideológiák teljesen explicit módon (és ahogy föntebb jeleztem, többnyire „élesen”, a maguk „legszélsőségesebb” formájában) vannak megfogalmazva. Fontos azonban tudni, hogy a konkrét metanyelvi tartalmú közlésekben a nyelvi ideológiák többsége csak ritkán szerepel ennyire kifejtett, ill. ennyire határozott, kizárólagosságot sugalló formában. A nyelvi ideológiák a konkrét közlésekben nagyon gyakran implicit módon vannak jelen, azaz csak következtetni lehet rájuk az adott szövegrészlet tartalmából: ahhoz, hogy fölfedezzük őket, nemegyszer „a sorok közt kell olvasni”. Az is előfordul, hogy a konkrét közlésekben valamely ideológia teljesen verbalizálatlan, még közvetve sincs megfogalmazva, mégis lehet rá a megfogalmazás, az érvelés módjából vagy az érvelés hiányából következtetni.

Az implicit módon megfogalmazott és a verbalizálatlan nyelvi ideológiák közt az alapvető különbség az, hogy míg az első esetben az adott ideológia jelenlétére magából a szövegrészletben található metanyelvi állításból lehet következtetni, addig a második esetében csak a tágabb szövegösszefüggés, ill. szövegen kívüli tények ismerete alapján tétélezzük fel, hogy a beszélő hisz az adott ideológiában.

Nézzünk meg egy példát, felhasználva hozzá négy konstruált állítást: 1. Nyelvválasztásunkkal és nyelvhasználatunkkal nemzeti hovatarozásunkat is kifejezzük. 2. Magyar ember magyarul beszél! 3. X és Y még csak nemrég vándoroltak ki Magyarországról az USA-ba, mostanában mégis többnyire angolul beszélnek egymással. 4. X és Y, akik nemrég vándoroltak ki Magyarországról, mostanában többnyire angolul beszélnek egymással.

Az (1) állításban teljesen explicit módon fogalmazódik meg a nyelvi etnoidentizmus ideológiája. A (2) állításban implicit módon van jelen ugyanez az ideológia, bár eléggé egyértelműen lehet rá a megfogalma-

zásból következtetni (vagy legalábbis arra, hogy a magyarok esetében ezt így látja a megnyilatkozó). Még inkább implicit módon jelenik meg ugyanez az ideológia a (3) állításban, ám a mondatban található mégis kötőszókból, azaz abból, hogy a megnyilatkozó ellentmondást lát a magyar(országi) származás és az angolul való beszélés között, még mindig viszonylag nagy biztonsággal lehet következtetni arra, hogy hisz a nyelvi etnoidentizmus ideológiájában. Ezzel szemben a (4) állításban az etnoidentista ideológia verbalizálatlan, csupán a szöveg más részeiből derülhet ki, hogy a megnyilatkozó azt tartja helyénvalónak, hogy két magyar(országi) ember az USA-ban is magyarul beszéljen egymással, vagy pedig onnan, hogy a kutató máshonnan ismeri a megnyilatkozó nézeteit. Ha ez nem derül ki máshonnan, akkor természetesen nem számolhatunk ezzel az ideológiával mint verbalizálatlannal sem.

A nyelvi ideológiákat hat tartalmi csoportba lehet sorolni: a) politikai háttérű nyelvi ideológiák; b) a nyelv lényegi tulajdonságaival és a nyelvműködés mikéntjével kapcsolatos ideológiák; c) a nyelvhez, nyelvváltozathoz való viszonyulás módjával kapcsolatos ideológiák; d) a nyelvhasználat módjára, a nyelvhasználó és a nyelvhasználat kapcsolatára vonatkozó ideológiák; e) a nyelvi változásokkal és a nyelvalkítással kapcsolatos ideológiák; f) nyelvhelyességi ideológiák. Mivel az egyes csoportok közt számottevő átfedések vannak, az ideológiák meghatározásában csak a legnagyobb csoportot, a nyelvhelyességi ideológiákat jelölöm külön, a (2) számmal (azaz $2 = f$). Ily módon mintegy szembeállítom őket az összes többi ideológiával, amelyek az (1) számmal vannak jelölve (azaz $1 = a + b + c + d + e$).

A fogalomtárban szereplő nyelvi ideológiák egy része mindkét csoportba beletartozik, azaz olyan meggyőződésekéről van szó, amelyek nemcsak nyelvváltozatokkal, nyelvi közlésekkel, ill. nyelvi formákkal kapcsolatos *értékítéletek* indoklásra használatosak, hanem más célból is. Ebből következően ezek a nyelvi ideológiák két-két szócikkben szerepelnek: az egyikben (1)-es számmal jelölve általánosabb ideológiaként, általánosabban megfogalmazva, a másikban (2)-es számmal jelölve nyelvhelyességi ideológiaként, specifikusabban megfogalmazva. Ez pusztán technikai megoldás, nem azt jelenti, hogy ezek az ideológiák valamilyen módon „kettősek” lennének vagy „kettő” volna belőlük, de azt sem, hogy „egy” volna csak belőlük, és „egységesek” volnának, mert ezek a feltételezések az ideológiákkal kapcsolatban egyszerűen nem relevánsak (az ideológiáknak a felfogásáról alább még lesz szó).

A nyelvhelyességi ideológiákról szóló szócikkekben mindig jelzem, hogy ezek milyen módon érvényesülnek makroszinten és mikroszinten, azaz a két szintre nézve külön-külön fogalmazom meg őket. A makroszint azokat az eseteket foglalja magába, amikor a nyelvhelyességi ideológiák egyfelől a konkrét közlésektől elvonatkoztatva egész nyelvek, nyelvváltozatok, beszédmódok stb. megítélésére, másfelől konkrét beszédhelyzetekben a közlések egészének vagy jelentős részének a megítélésére vonatkoznak. A mikroszint azokat az eseteket tartalmazza, amikor ugyanezek az ideológiák konkrét nyelvi formák, mindenekelett lexémák megítélésével kapcsolatosak.

Mivel a nyelvi ideológiák érvényesülése szempontjából nem lényegtelen, hogy ezek kapnak-e a nyelven kívüli világból megerősítést vagy sem, erre a sajátosságukra is utalok, jelezve, hogy beágyazott vagy beágyazatlan ideológiáról van-e szó. Beágyazottak azok a nyelvi ideológiák, melyeknek párhuzamuk van a nyelven kívül világban: léteznek analóg eszmerendszerek, eszmék, elvek, meggyőződések vagy intellektuális, érzelmi, morális, vallási stb. magatartásformák, melyek megerősítőleg hathatnak a nekik megfelelő nyelvi ideológiákra, ill. amelyekből e nyelvi ideológiák származhatnak is. Az ilyen nyelvi ideológiák nemegyszer a nekik megfelelő eszmerendszerek, eszmék, elvek, meggyőződések vagy magatartásformák nyelvre vonatkoztatott válfajai. Pl. a nyelvi nacionalizmus nyilvánvalóan a társadalmi-politikai nacionalizmusra vezethető vissza; a nyelvi homogenizmus is összefügg a társadalmi-politikai ideológiaként is működő homogenizmussal. A beágyazatlan nyelvi ideológiák közé inkább csak a nyelvre, nyelvműködésre, nyelvhasználatra, nyelvek helyzetére stb. vonatkozó ideológiák tartoznak, melyeknek a nyelven kívüli világban nincs a beágyazott nyelvi ideológiákhoz hasonló nyilvánvaló „támaszuk”, vagy csak nagyon közvetetten vezethetők vissza valamilyen nyelven kívüli eszmerendszerre, eszmére, elvre, meggyőződésre vagy magatartásformára.

A fogalomtárban az (1a) és a (2a) jelölésekben az (a) a beágyazott ideológiákat jelöli, az (1b) és a (2b) jelölésekben pedig a (b) a jelenlegi ismereteim, meglátásom, intuíciónom szerint beágyazatlan (vagy kevésbé beágyazott, ill. ambivalensen beágyazott) ideológiákat. Mivel nem mindig könnyű felismerni, hogy egy-egy nyelvi ideológia mögött áll-e valamilyen általánosabb meggyőződés, ezenkívül az

ilyen általánosabb meggyőződések nagyon különbözőek lehetnek, s eltérő erősségű hatást gyakorolhatnak az adott nyelvi ideológia elfogadása érdekében, valójában a „beágyazott vs. beágyazatlan” ellentétet inkább kényelmi okokból alkalmazott egyszerűsítésnek kell tekinteni, pontosabban (pontoskodóan) inkább „nagyon erősen beágyazott” → „elégé erősen beágyazott” → „kevésbé beágyazott” → „alig beágyazott” → „beágyazatlan” folyványról kellene beszélni.

Hogyan használjuk a fogalomtárat?

Amint fõntebb jeleztük, a nyelvi ideológiák a konkrét megnyilatkozásokban többnyire nincsenek annyira explicit, „szélsőséges” módon megfogalmazva, mint ahogyan ebben a fogalomtárban szerepelnek, így természetesen nincs értelme szó szerinti egyezést keresni az általunk vizsgált metanyelvi megnyilatkozásban található ideologikus megfogalmazás és a fogalomtárban található meghatározás közt. A különféle mértékű tartalmi egyezések arra utalhatnak, hogy a vizsgált szövegünkben található gondolatot érdemes a fogalomtárban található, hasonló tartalmú címkével ellátni. Ez azonban nem értelmezendõ úgy, hogy akkor mi most valamiféle objektív dologként azonosítottunk egy ideológiát.

Erre a figyelmeztetésre azért van szükség, mert a fogalomtárban található meghatározások, mindannak ellenére, amit eddig a jegyzékrõl és a benne található ideológiák természetérõl elmondtunk, a gyanútlan olvasóban azt a benyomást kelthetik, hogy a nyelvi ideológiák (és általában is az ideológiák) jól körülhatárolható entitások, amelyek valamiképpen a való világban is léteznek, még ha konkrét megfogalmazásuk a különféle megnyilatkozásokban eltérhet is egymástól. Hiszen meg lehet határozni a „számukat” (a fogalomtár jelen pillanatban „168 nyelvi ideológiát tartalmaz”), el lehet õket választani egymástól, hasonlóan vizsgálhatók, mint a való világ tárgyai stb.

Ez természetesen nem így van. A „nyelvi ideológiák”, más, a nyelvtudományban szélteben használt fogalmakhoz hasonlóan (pl. az ilyenekhez: „nyelv”, „nyelvváltozat”, „anyanyelv”, „kétnyelvűség”, „diglossia”, „fonéma”, „lexéma”, „jelentés” stb.) a való világban egyáltalán nem léteznek. Mindezek elméleti (és gyakran egyszersmind ideológiai) konstruktumok, amelyek (jó esetben) megkönnyítik számunkra a valóban létező folyamatoknak (a „beszélésnek”), valamint a folyamatok eredményeképpen létrejövõ „termékeknek” (pl. a szövegeknek) a leírását, rossz esetben pedig félrevezetnek bennünket, hamis képet mutatva az általunk vizsgált jelenségek természetérõl (erre l. pl. Janicki 1989, Szilágyi 2004, Pablé–Haas 2010).

Ezek az elméleti (és ideológiai) konstruktumok egyetlen módon „léteznek”, azáltal, hogy gondolkozunk és beszélünk róluk. Vagyis részei a szakemberek fogalomrendszerének, sõt sokuk már megtalálta helyét a hétköznapi beszélõk gondolatvilágában is. Az olyan elméleti konstruktumok, mint amilyen a „nyelv” vagy a „nyelvváltozat” *utalnak* bizonyos jelenségekre, amelyek a való világban is léteznek, olyan jelenségekre, amelyek az ember beszédképessége révén jönnek létre, ám az ezekre a valóságosan is létező jelenségekre az utalás nagyon áttételes, és legtöbbször félrevezetõ is, mert e mûszavak egészen más természetûnek láttatják az adott jelenségeket, mint amilyenek azok valójában. A valóságosan, objektív módon létező dolgoktól való megkülönböztetés végett ideologikumoknak nevezhetjük õket. A „nyelvi ideológia” a „nyelvhöz”, „nyelvváltozathoz” stb. hasonlóan ideologikum (csak más jellegû).

Ebbõl következõen amikor nyelvi ideológiai szempontból szövegeket elemzünk, *nem* az történik, hogy megkeressük azokat a konkrét entitásokat, amelyek a 168-ból az általunk vizsgált szövegben elõfordulnak, esetleg ezeket kiegészítve újabbakkal, amelyek a fogalomtárban nem szerepelnek, oly módon, mint amikor a természetjáró növényhatározó segítségével azonosítja az erdõ-mezõ fáit és virágait, s talál a természetben néhány olyat, amely a növényhatározójában nem szerepel. A növényekre vonatkozó meghatározásoktól eltérõen, melyeknek a való világban létező, az erdõkben és a mezõkõn nõvõ valódi fák és virágok felelnek meg, a nyelvi ideológiákra vonatkozó meghatározásoknak a való világban nem felel meg semmi megfogható.

A meghatározásoknak, melyek alapvetõen a metanyelvi témájú szövegek elemzésével kapcsolatos korábbi kutatási tapasztalatokra épülnek, az a célja, hogy emlékeztessenek minket arra, hogy kollégáink más alkalommal, más szövegekben hogyan értelmezték a megnyilatkozók metanyelvi megnyilvánulásait. Nincs szó arról sem, hogy nekünk most feltétlenül ugyanolyan címkét kellene ragasztani

nunk a tartalmilag hasonló ideológiára, mint amit a fogalomtár szerzője ragasztott, vagy hogy minden „címkét” pontosan úgy kellene meghatározni, ahogy a fogalomtár szerzője tette. Ám mindenütt, ahol a „címké” vagy a meghatározás vagy mindkettő megfelelőnek tűnik számunkra, jól tesszük, ha elfogadjuk, mert ezzel megkönnyítjük, hogy kutatási eredményeink minél nagyobb mértékben legyenek összehasonlíthatók a szintén ebből a jegyzékből kiinduló más kutatók eredményeivel.

A nyelvi ideológiákra legjobb úgy tekinteni, mint olyasmire, ami a főntebb említett más elméleti konstrukciókhoz hasonlóan csak a beszélők gondolatvilágában létezik. A nyelvi ideológiák léte tehát a „beszéléshez” kötődik, amely lehetővé teszi a nyelvi jelenségekkel kapcsolatos gondolatok cseréjét. Ez azt jelenti, hogy minden „egyes” ideológia közvetlenül a diskurzusban konstruálódik, és a maga módján egyedi, mivel a legkülönbözőbb nyelven kívüli és nyelvi tényezők eredőjeként jön létre (olyan tényezőkre kell itt gondolni, mint a beszédhelyzetet meghatározó tényállások, az interakció résztvevőinek különféle társas jellemzői, a világról és a nyelvről való ismeretük, eddigi nyelvhasználati tevékenységük, értelmi képességeik, pillanatnyi lelkiállapotuk stb.).

Mivel az így felfogott egyedi ideológiák százainak vagy ezreinek azonosítása a kutatók kívül nem sokaknak segítené abban, hogy érvényes tudást szerezzenek a vizsgált beszélőközösségről, annak nyelvi ideológiáiról, szükség van általánosításokra, pl. arra, hogy a hasonló jellegű állításokat egy csoportba soroljuk. És épp ebben segíthet nekünk ez a fogalomtár: a legtöbb csoportot, amelyhez vizsgálódásaink során eljutunk, valószínűleg lehetséges a fogalomtárban szereplő valamelyik „címkével” megjelölni (sőt nemegyszer egynél többel). Ez azért van, mert a fogalomtárban szereplő meghatározások olyan jellegű általánosítások révén keletkeztek, mint amelyeket mi is végzünk, amikor a hasonló tartalmú megnyilatkozásokat egy csoportba soroljuk, kiemelve közös jegyeiket. A fogalomtárban szereplő címkéket (kreatív módon) használva az általunk összegyűjtött empirikus anyag nemcsak áttekinthetőbbé válik, hanem összehasonlítható is lesz a mások által összegyűjtött anyaggal, ill. mások kutatási eredményeivel.

Végül egy utolsó megjegyzés: a fogalomtár azokat a nyelvi ideológiákat tartalmazza, melyeket egyetlen (nemzetközi) szóból álló megnevezéssel lehetett ellátni. Számtalan további olyan gondolat létezik, amely a nyelvvel kapcsolatos, s amelyek szintén a nyelvvel és kommunikációval kapcsolatos tények és tevékenységek értelmezésére vagy legitimálására szolgálnak, ám ezek számára eddig nem találtunk rövid nevet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a csak körülírással megjelölhető ideológiák kevesebb figyelmet érdemelnének, mint azok, amelyeknek *van* nevük, még ha az előbbiekre nehezebb is utalni.

PÉLDA

Nyilvánvaló tény, hogy a standard nyelvváltozathoz – létrejöttének és működésének sajátjaiból, valamint a modern társadalmakban betöltött szerepéből következően – jóval több nyelvi ideológia kapcsolódik, mint más nyelvváltozatokhoz, melyeknek a léte természetes, magától értődő, melyeknek a használatát nem szükséges erőltetni. A következőkben röviden összefoglaljuk a standarddal és standardizálással kapcsolatos nyelvi ideológiák közül a fontosabbakat, elsősorban abból a célból, hogy a fogalomtárban szereplő nyelvi ideológiáknak legalább egy része – mintegy példaként – szövegösszefüggésben is megjelenjen (még ha mesterségesen létrehozott, „állatorvosi ló” jellegű szövegről van is szó).

A nyelv egy olyan eszköz, amely a társadalomban nagyon fontos funkciókat tölt be (nyelvi instrumentalizmus), s amely ugyanakkor – más eszközökhöz hasonlóan – nem tökéletes (nyelvi deficitizmus). Ezért van szükség arra, hogy a nyelvi változási folyamatokat az ésszerűség jegyében (nyelvi racionalizmus) befolyásoljuk (nyelvi intervencionizmus), s ezáltal elérjük, hogy a nyelv jobban megfeleljen a vele szemben támasztott követelményeknek, különösen fő funkciójának, a hatékony közlés biztosításának (nyelvi kommunikacionizmus, nyelvi kommodizmus, nyelvi effektivizmus), s így a kommunikáció egyre tökéletesebb eszközévé váljon (nyelvi utópizmus).

Az említett célok eléréséhez szükség van többek között a nyelv szókincsének és rendszerének rugalmas megszilárdítására (nyelvi stabilizmus); ennek eszköze a nyelvi sokféleség visszaszorítása (nyelvi homogenizmus; nyelvi invariabilizmus, nyelvi monoformizmus), valamint a nyelvi változások fékezése, pél-

dául az új jelenségek egy részének a kodifikációból való kizárása által (nyelvi konzervativizmus). A kodifikálással biztosítani lehet, hogy a standard jól elkülönüljön a többi nyelvváltozattól (nyelvi distinkcionizmus, nyelvi varietizmus, nyelvi alligizmus), s így lehetővé váljon a nyelv helyes használata (nyelvi kodifikacionizmus), ami minden igényes közlés alapkövetelménye (nyelvi korrekcionizmus). A standardizálás eme nemes munkájára a nyelv és a kommunikáció kérdéseire leginkább értő nyelvészek és más szakemberek a legalkalmasabbak (nyelvi expertizmus), akik szakértelmükkel fogva képesek eldönteni, mi helyes a nyelvben és mi nem (nyelvi autonomizmus, nyelvi platonizmus), mi jó a nyelvnek és mi nem (nyelvi reifikacionizmus, nyelvi organicizmus).

Az ilyen fejlesztés – bár az egész nyelvre kihatással van – rendszerint egyetlen nyelvváltozatra, a standardra irányul (nyelvi standardizmus). A standard mind nyelvi, mind társadalmi szempontból különleges jelentőségű. Nyelvi szempontból azért, mert más nyelvváltozatoknál gazdagabb, fejlettebb, helyesebb, sőt logikusabb és szebb (nyelvi excellentizmus, nyelvi deficitizmus). A standard a nyelv egészét egymagában reprezentálja (nyelvi totemizmus, nyelvi homogenizmus, nyelvi alligizmus); más nyelvváltozatoktól jól elkülönül (nyelvi distinkcionizmus), sőt fölöttük áll (nyelvi hierarchizmus). Nemcsak helyesebb más nyelvváltozatoknál, hanem egyenesen „ő” a helyesség letéteményese (nyelvi autonomizmus; nyelvi platonizmus).

Társadalmi szempontból a standard különleges jelentőségét az adja, hogy a társadalmi (előre)haladás nélkülözhetetlen eszköze, mind az egyén, mind az egész társadalom számára (nyelvi progresszizmus). Ezenkívül a standard nyelvváltozat a nyelv és a nemzet szoros kapcsolatából következően (nyelvi etnolingvizmus) magát a nemzetet reprezentálja (nyelvi identizmus, nyelvi totemizmus), és így egyedülálló nemzeti érték (nyelvi axiologizmus; nyelvi szingularizmus, nyelvi nacionalizmus), amely megkülönböztetett tiszteletet, sőt hódolatot érdemel (nyelvi fetiszizmus). A beszélő a standard használatával és ápolásával nemzeti érzelmeit (nyelvi etnoidentizmus), sőt a nemzet és az állam szoros kapcsolatából (nyelvi etatizmus) következően hazafiságát (nyelvi patriotizmus) is demonstrálja.

A beszélő egyén számára (első) nyelvének különleges értékét azt adja, hogy az az ő édes anyanyelve, amely egyedülálló és pótolhatatlan az életében (nyelvi maternizmus). Ilyen körülmények közt érthető, hogy a standard elsajátítása, használata, ápolása, őrzése és védelme minden ember és minden nyelvközösség erkölcsi kötelessége (nyelvi moralizmus); aki nyelve ellen vétkezik, az nemzete, sőt hazája ellen is vétkezik (nyelvi organicizmus, nyelvi etnoidentizmus, nyelvi etatizmus). Ezért a standardizálás akkor lehet sikeres, ha a standard elsajátítását erkölcsi neveléssel kapcsoljuk össze (nyelvi pedagogizmus).

A standard nem ismerete, azaz a helytelen beszédmód azon kívül, hogy a beszélő nemzeti érzésének és hazafiságának hiányosságáról árulkodik, műveletlenségre, ill. alacsonyabb iskolázottságra (nyelvi doktizmus), továbbá gyöngébb anyanyelvi tudásra (nyelvi kompetencionizmus), sőt alacsonyabb intelligenciára (nyelvi mentalizmus) is vall. Az embernek még a saját anyanyelvét is tanulnia kell, s tudatosan, nagy gonddal és odafigyeléssel kell használnia (nyelvi monitorizmus). A helytelen beszédmód mintegy nyelvi gettóba zárja a beszélőt (nyelvi gettoizmus), s megakadályozza, hogy a társadalomban megfelelő módon tudjon érvényesülni (nyelvi progresszizmus). A standard használata ellenben biztosítja az állampolgárok jogegyenlőségét (nyelvi ekvitalizmus, nyelvi univerzalizmus).

Mindezen okoknál fogva az államnak fontos feladata a nyelvédelem, ami elsősorban a standard nyelvváltozat védelmét jelenti, olyan körülmények biztosítását, hogy a standard zavartalanul fejlődhesen (nyelvi protektivizmus); ennek hiányában előfordulhatna, hogy a nyelv romlásnak indul (nyelvi dekadentizmus, nyelvi defektivizmus, nyelvi destruktivizmus, nyelvi organicizmus). A különleges odafigyelést az is indokolja, hogy napjainkban egyre növekszik a társadalmak nyelvi kiszolgáltatottsága, s így fontos feladat biztosítani, hogy a standard megfeleljen a modern kor kihívásainak (nyelvi dependentizmus). Ezért a standardot terjeszteni kell más nyelvváltozatok rovására is (nyelvi asszimilacionizmus), hogy visszaszoruljanak azok a nyelvváltozatok, amelyek e feladat ellátására nem annyira alkalmasak (nyelvi deficitizmus); ehhez akár jogi eszközöket is indokolt lehet igénybe venni (nyelvi despotizmus). A standard terjesztése nemcsak a nyelvközösségen belül indokolt, hanem az ország egész területén (nyelvi etatizmus, nyelvi szuverenizmus), akár a kisebbségi nyelvek rovására is (nyelvi nacionalizmus; nyelvi majoritizmus; nyelvi monolingvizmus).

Nem elegendő, ha a nyelvédelem csak abból áll, hogy az állam jogi úton és más eszközökkel a standard fejlődéséhez a megfelelő feltételeket biztosítja: ezen túlmenően a szókincre és a nyelvtani rendszerre is ki kell terjednie, hogy a nyelvbe ne kerüljenek be a nyelvhasználat helytelenségei (nyelvi performancionizmus), ha pedig már esetleg bekerültek volna, kiszoruljanak belőle (nyelvi defektivizmus). Így például védeni kell a nyelvet más nyelvek hatásától (nyelvi purizmus, nyelvi monolingvizmus, nyelvi szuverenizmus), de olykor az újabb belső fejleményektől is (nyelvi konzervativizmus, nyelvi domeszticizmus), amelyek nemegyszer az igénytelen beszédmód termékei (nyelvi perfekcionizmus).

A neologizmusok, legyenek azok akár belső fejlemények, akár kontaktusjelenségek, nemcsak hogy nehezítik a megértést (nyelvi percepcionizmus) és a hatékony kommunikációt (nyelvi effektivizmus, nyelvi

kommunikacionizmus, nyelvi kommodizmus), hanem olykor rendszeridegenek is (nyelvi szisztemizmus), máskor jelentésük bizonytalansága miatt veszélyeztetik a közlés pontosságát (nyelvi egzaktizmus). A korábban is meglévő szavak és nyelvtani elemek új jelentései is zavart okozhatnak (nyelvi izomorfizmus). Hangalak tekintetében is nemegyszer problémák vannak velük: nehéz a kiejtésük (nyelvi fonizmus), ezenkívül helyesírási problémákat is okoznak (nyelvi ortografizmus, nyelvi graficizmus). Az is előfordul, hogy egy-egy idegen szót sokan eltorzult hangalakban használják (nyelvi originalizmus), nyelvi műveletlenségük-ről adva így tanúbizonyságot (nyelvi kompetencionizmus).

Az idegen eredetű, ill. a belső keletkezésű nyelvi formák egy részének használata nemcsak a beszélőre nézve hátrányos, hanem a nyelvre nézve is (nyelvi reifikacionizmus, nyelvi organicizmus), mivel az ilyen formák nemkívánatos nyelvi változásokhoz vezethetnek (nyelvi dekadentizmus). Vannak olyan formák, amelyek egyszerűen csak fölöslegesek, mert nem hoznak a nyelvbe semmi többletet a hagyományos kifejezőeszközökkel összehasonlítva (nyelvi necessizmus, nyelvi invariabilizmus, nyelvi homogenizmus). Nyelvünk egyébként is olyan gazdag és fejlett, hogy nem szorul rá arra, hogy más nyelvekből kölcsönözzön elemeket vagy nyelvi formákat (nyelvi szufficientizmus, nyelvi effabilizmus). Ráadásul előfordulhat, hogy az idegen elemek vagy belső keletkezésű neologizmusok kifejezetten károsnak bizonyulnak a nyelvre nézve (nyelvi damnificizmus), például azért, mert kiszorítják a hagyományosan használt, belső keletkezésű formákat (nyelvi extrudizmus).

Az idegen nyelvi elemek – és még inkább nyelvi formák (pl. tükörfordítások, nyelvtani jelenségek) – nemcsak a nyelvműködés szempontjából jelentenek veszélyt a standardra, sőt a nyelv egészére nézve, hanem azért is, mert hatásuk folytán megkophatnak a nyelv ősi sajátosságai (nyelvi ancientizmus), jellegzetes kifejezőmódjai (nyelvi idiomizmus), s így a nyelv nemcsak hogy veszít természetességéből (nyelvi naturizmus), szépségéből (nyelvi dekorizmus) és kifejezőerejéből (nyelvi expresszivitizmus), hanem az a képessége is sérül, hogy tükrözze beszélőinek sajátos gondolkodásmódját, észjárását (nyelvi relativizmus, nyelvi szingularizmus), és kifejezzen valamit a nyelv és a nemzet esszenciájából (nyelvi karakterizmus, nyelvi autentizmus). A nagyfokú idegen nyelvi hatás, különösen ha a nyelvtani rendszerben is érvényesül, rendszerbomlást idézhet elő (nyelvi dilaborizmus), sőt akár a nyelv elhagyásához, nyelvcseréhez is vezethet (nyelvi relinkvizmus).

A standardot nemcsak az idegen nyelvekből származó elemektől és formáktól kell védeni, hanem a kevésbé iskolázott beszélők nyelvéből származó elemektől és formáktól is, mert azok nemegyszer a nyelvromlás termékei (nyelvi defektivizmus), és rombolják a beszélők ízlését, a közléseket pedig igénytelené teszik (nyelvi docilizmus, nyelvi elitizmus, nyelvi elegantizmus, nyelvi perfekcionizmus). A helyes nyelvhasználat mércéje nem lehet pusztán az érintett nyelvi elemek és formák elterjedtsége, hanem az is számít, hogy kik használják őket: például a szépirodalom nagyjai által szentesített nyelvi formák nyilvánvalóan sokkal értékesebbek, mint azok, melyek az újabb időkben a beszélők tudatlansága miatt kerültek be a nyelvbe (nyelvi belletrizmus, nyelvi legitimizmus, nyelvi konzervativizmus, nyelvi szkriptizmus).

Hiba volna azonban azt gondolni, hogy csak az iskolázatlan beszélők árthatnak a nyelvnek (nyelvi destruktivizmus); sok nyelvi vétséget követnek el például a hivatalnokok is, amikor fontoskodó stílusban (nyelvi aformalizmus), mesterkéltén (nyelvi normalizmus, nyelvi naturizmus), körülményesen, terjengősen (nyelvi szimplicizmus, nyelvi szintetizmus, nyelvi brevizmus), személytelenül (nyelvi perszonalizmus) fogalmaznak, szaknyelvi zsargon használatával nehezítve a megértést (nyelvi antizsargonizmus, nyelvi percepcionizmus). Azt se felejtsük el, hogy bár az iskolázott városi beszélők nyelvhelyesség tekintetében általában előtte járnak az iskolázatlan falusi beszélőknek (nyelvi elitizmus, nyelvi urbanizmus), idegennyelvismeretük miatt több a beszédükben az idegenszerűség (nyelvi purizmus), beszédük kevésbé természetes (nyelvi naturizmus), mint az idegen nyelvek hatásának kevésbé kitett, egy romlatlanabb nyelvet őrző falusi beszélőké (nyelvi ruralizmus). Akadnak olyan nyelvhelyességi problémák is, amelyek egyformán érintik a művelt és műveletlen beszélőket; ilyen például az udvariatlan, sőt trágár beszédmód terjedése (nyelvi decentizmus, nyelvi antiobszcenizmus).

A bemutatott nyelvi ideológiák közül azokat, amelyek közvetlenül a standard nyelvváltozat jellegével és szerepével kapcsolatosak, átfogóan nyelvi standardizmusnak nevezzük; a nemzetközi irodalomban a kétértelmű „standard ideológia” a nevük (l. pl. Milroy 2001, 2007). Külön csoportként különíthetők el azok a nyelvi ideológiák, amelyek a standard nyelvváltozat kodifikálásában, ill. általában a nyelvhelyességgel kapcsolatos döntésekben játszanak szerepet, egyebek közt annak eldöntésében is, hogy konkrét közlésekben mely nyelvi elemek és formák minősülnek „helyesnek”, azaz standardnak. Ezek azok az ideológiák, amelyeket főntebb nyelvhelyességi ideológiáknak nevezünk, amelyekre a fogalomtárban a (2) szám utal.

A fentebb már említett ideológiák számottevő része is besorolható a nyelvhelyességi ideológiák közé, még ha sokuk más típusú standardista diskurzusokban is szerepet kap, nem csak a nyelvhelyességi ítéletekkel kapcsolatosakban. Ilyen a nyelvi aformalizmus, ancientizmus, antizsargonizmus, autentizmus, belletrizmus, brevizmus, dekorizmus, docilizmus, domeszticizmus, effektivizmus, egzaktizmus, elegantizmus, elitizmus, expertizmus, expresszvizmus, foniczizmus, graficzizmus, homogenizmus, idiomizmus, invariabilizmus, izomorfizmus, kodifikacionizmus, konzervativizmus, legitimizmus, monitorizmus, monolingvizmus, moralizmus, naturizmus, originalizmus, ortografizmus, percepcionizmus, perfekcionizmus, perszonalizmus, purizmus, szimplicizmus, szintetizmus, szisztemizmus. Nagymértékben ambivalens – a kodifikációs döntésekben legalább annyiszor figyelmen kívül hagyott, mint ahányszor figyelembe vett⁴ – ideológiák a nyelvi intuicionizmus, logicizmus, nativizmus, normalizmus, ruralizmus, szituacionizmus, urbanizmus és uzualizmus.

A standard nyelvváltozat, ill. a standardista diskurzus jellemzéséhez az is hozzátartozik, hogy mely ideológiák nem vagy alig játszanak szerepet a kodifikációs, ill. nyelvhelyességi döntésekben és általában a hagyományos standardista diskurzusokban. Ilyenek a nyelvi egalitarizmus, ekvilibrizmus, intaktizmus, internacionalizmus, komplikacionizmus, liberalizmus, modernizmus, multilingvizmus, neutralizmus, opulizmus, plebejizmus, pluralizmus, regionalizmus, rekreacionizmus, spontaneizmus, vernakularizmus. Ezen ideológiák többsége rendszeresen megjelenik a standard hegemoniájának megtörésére irányuló antistandardista diskurzusokban, amelyek egyébként – paradox módon – szintén standardista diskurzusoknak tekinthetők, mivel nagymértékben tiszteletben tartják a standardista diskurzus „játékszabályait” (Silverstein 1996).

HIVATKOZÁSOK

- Androutopoulos, Jannis 2010. Ideologizing ethnolectal German. Johnson, Sally–Milani, Tommaso M. eds., *Language Ideologies and Media Discourse. Texts, Practices, Politics*. London–New York: Continuum International Publishing Group.
- Bartsch, Renate 1985. The influence of language standardization on linguistic norms. *Studia Linguistica* 39/1, 23–50.
- Coupland, Nikolas 2010. Language, ideology, media and social change. *Swiss Papers in English Language and Literature* 24, 55–79.
- Deumert, Ana–Vandenbussche, Wim 2003b. Research directions in the study of language standardization. Deumert, Ana–Vandenbussche, Wim eds., *Germanic Standardizations. Past to Present*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 455–469.
- Dolník, Juraj 2010a. *Teória spisovného jazyka, so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda.
- Dolník, Juraj 2010b. *Jazyk, človek, kultúra*. Bratislava: Kalligram.
- Elsaß, Stephan–Maitz, Péter 2012. New Language Norm Authorities in Germany: Ideological Roots and Social Consequences. Busse, Ulrich–Schneider, Ralf–Schröder, Anne eds., *Codification, Canons, and Curricula: Prescription and Description in Language and Literature*. Bielefeld: Aisthesis. 171–184.
- Elsaß, Stephan–Niehaus, Konstantin 2014. The standardization of a modern pluriareal language. Concepts and corpus designs for German and beyond. *Orð og tunga* 16, 47–67.
- Gal, Susan 2006a. Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. Mar-Moliner, Clare–Stevenson, Patrick eds., *Language Ideologies, Policies and Practices. Language and the Future of Europe*. Basingstoke, Palgrave: Macmillan. 13–27.
- Gal, Susan 2006b. Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14/ 2, 163–181.
- Janicki, Karol 1989. Rebuttal of Essential Sociolinguistics. *York Papers in Linguistics* 13, 167–178. Internetes változat: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED320406.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. április 27.)

⁴ Tudni kell azonban, hogy kisebb mértékben szinte mindegyik, a nyelvhelyességi döntésekben szerepet játszó ideológia alkalmazása ambivalens módon történik (azaz némelykor ezeket is figyelmen kívül hagyják a nyelvalkítók, és más ideológiákkal érvelnek az érintett nyelvi elem vagy forma helyessége mellett vagy ellen).

- Laihonen, Petteri 2004. A romániai bánági (bánáti) tolerancia és többnyelvűség a nyelvi ideológiák tükrében. Nóra Kovács–Anna Osvát–László Szarka (red.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 81–97.
- Laihonen, Petteri 2009. *Language Ideologies in the Romanian Banat.* Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Lanstyák István 2007. A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma. *Kisebbségkutatás* 16/2, 199–213.
- Lanstyák István 2008. Nyelvművelés és nyelvalakítás. (A létező magyar nyelvművelés néhány jellegadó sajátosságáról.) Fazekas József szerk., *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*, 46–68. Dunaszerdahely: Liliium Aurum.
- Lanstyák István 2009a. Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/1, 27–44.
- Lanstyák István 2009b. A *platni* botránja (Egy új stílusminősítési rendszer felé). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/2, 25–40.
- Lanstyák István 2010. Nyelvhelyesség és nyelvi ideológia. Beke Zsolt–Lanstyák István–Misad Katalin szerk., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*, 117–145. Pozsony/Bratislava: Stimul. <http://stella.uniba.sk/texty/HUNZbornik.pdf>
- Lanstyák István 2011. A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről. Misad Katalin–Csehy Zoltán szerk., *Nova Posoniensia*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó. 13–57.
- Lanstyák István 2014. *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Szerk. Csanda Gábor. Pozsony: Comenius Egyetem. http://web.unideb.hu/~tkis/lanstyak_istvan-nyelvalak_es_nyelvi_ideol_2014.pdf
- Lippi-Green, Rosina 1994. Accent, standard language ideology, and discriminatory pretext in the courts. *Language in Society* 23/2, 163–198.
- Lippi-Green, Rosina 2004. Language ideology and language prejudice. Finegan, Edward–Rickford, John R. eds., *Language in the USA: Themes for the twenty-first century*. Cambridge: Cambridge University Press. 289–304.
- Milroy, James 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4, 530–555.
- Milroy, James 2007. The ideology of the standard language. Llamas, Carmen–Mullany, Louise–Stockwell, Peter eds., *The Routledge Companion To Sociolinguistics*. London–New York: Routledge. 133–139.
- Milroy, Lesley 2001. Britain and the United States: Two Nations Divided by the Same Language (and Different Language Ideologies). *Journal of Linguistic Anthropology* 10/1, 56–89.
- Milroy, James–Milroy, Lesley 2012. *Authority in Language. Investigating Standard English*. London–New York: Routledge. (4rd edition.)
- Pablé, Adrian–Haas, Marc 2010. Essentialism, codification and the sociolinguistics of identity. Junod, Karen–Maillat, Didier eds., *Performing the Self. Swiss papers in English language and literature* 24, 33–46. Tübingen: Narr.
- Silverstein, Michael 1996. Monoglot “Standard” in America: Standardization and Metaphors of Linguistic Hegemony. Brenneis, Donald–Macaulay, Ronald K. S. eds., *The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology*. Boulder–Colorado: Westview Press. 284–306.
- Starý, Zdeněk 1995. *Ve jménu funkce a intervence*. Praha: Univerzita Karlova.
- Szilágyi N. Sándor 2004. *Elmélet és módszer a nyelvészetben, különös tekintettel a fonológiára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Woolard, Kathryn A.–Schieffelin, Bambi B. 1994. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology* 23, 55–82.

FOGALOMTÁR

Jelmagyarázat

(1) különféle típusú ideológiák

(2) nyelvhelyességi ideológiák

(a) beágyazott ideológiák ←→ (b) beágyazatlan ideológiák

1. **Nyelvi aformalizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelv formális változatainak használata eredendően negatív jelenség; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a formális, de nem választékos stílusértékű („hivatalos ízű”) nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint választékos, közömbös vagy más stílusértékű megfelelőik.
2. **Nyelvi akkomodizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy minden nyelv és nyelvváltozat egyformán alkalmas azoknak a funkcióknak a betöltésére, amelyekben az adott nyelvközösség használja.
3. **Nyelvi alingvizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy némely nyelvek – elsősorban a természeti népek nyelvei – nem igazi nyelvek, nincs nyelvtanuk, és lehetetlenség rajtuk kifejezni a modern világ fogalmait és a modern ember bonyolult gondolatait.
4. **Nyelvi alligizmus (1b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy minden hosszabb közlés mindig egyértelműen hozzárendelhető valamely nyelvhez, „amelyen” az elhangzott; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvi közlésekben megjelenő minden egyes nyelvi forma (pl. morféma, szó, szó szerkezet) mindig egyértelműen hozzárendelhető valamely nyelvhez.
5. **Nyelvi ancientizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy egy nyelv történetileg legrégebb kimutatható változatai nagy művelődéstörténeti értéket képviselnek, ezért a kodifikációnak ezeken a nyelvváltozatokon kellene alapulnia; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelv történetileg legrégebb kimutatható változataiban található nyelvi formák eredendően helyesebbek a későbbi, ill. jelenkori nyelvi formáknál.
6. **Nyelvi antiobszcenizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a trágárságokat tartalmazó közlések nyelvileg eredendően rosszabbak, mint a trágárságtól mentes közlések; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a trágár szavak mint nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint más szavak, használatuk a körülményektől függetlenül nyelvhelyességi hiba.
7. **Nyelvi antizsargonizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy valamely nyelvváltozat zsargonszerű használata eredendően negatív jelenség; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a zsargonszerű nyelvhasználatra jellemző nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint nem zsargonszerű megfelelőik.
8. **Nyelvi asszimilacionizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy nyelvközi viszonylatban a kisebbségi nyelvek, nyelven belüli viszonylatban pedig a kisebbségi (azaz nemstandard) nyelvváltozatok által okozott nyelvi problémákra a legjobb megoldás a nyelvi, ill. társadalmi kisebbségek nyelvi asszimilációja, azaz többnyelvűségi helyzetben a kisebbségi nyelveknek a többségi nyelvvel való felcserélése, egynyelvűségi helyzetben pedig a nemstandard nyelvváltozatoknak a standard nyelvváltozattal való felváltása.
9. **Nyelvi autentizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy vannak nyelvváltozatok, amelyek azért képviselnek különleges értéket, mert jobban kifejezik az adott nyelv „lényegét”, mint más nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy egy bármilyen szempontból autentikusabb nyelvi forma eredendően helyesebb, mint az, amely kevésbé tűnik autentikusnak.
10. **Nyelvi autonomizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlések megítélhető nyelvhelyességi szempontból a beszédhelyzetre és a szövegösszefüggésre való tekintet nélkül; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvi formák helyessége önmagában is megítélhető, a használati kontextustól függetlenül.
11. **Nyelvi axiologizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (nemzeti) nyelv különleges (nemzeti) érték, mellyel ennek megfelelően tisztelettel kell bánni, különleges bánásmódban kell részesíteni.
12. **Nyelvi belletrizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a szépírók által használt nyelvi regiszterek, ill. az írók által létrehozott szövegek nyelvi szempontból különleges értékűek és jelen-

tőségűek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a szépírók által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a más foglalkozású emberek által használt nyelvi formák.

13. **Nyelvi brevizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a rövidebb nyelvi formák eredendően helyesebbek a hosszabb nyelvi formáknál.
14. **Nyelvi damnificizmus (1a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy léteznek olyan nyelvváltozatok vagy nyelvek, amelyek ártalmasak, veszélyesek, romboló hatásúak más nyelvváltozatokra, ill. nyelvekre nézve (pl. a standard nyelvváltozat a nyelvjárásokra, a szleng a standardra vagy az angol nyelv az egyéb nyelvekre); *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvben léteznek káros nyelvi formák, olyanok, amelyek veszélyesek más nyelvi formákra, ill. magára a nyelvi rendszerre nézve, ártanak nekik; ezek eredendően helytelennek minősülnek.
15. **Nyelvi darwinizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvek is keresztülmennek az ún. természetes kiválasztódás folyamatán: a nyelvileg magasabb rendűek, erősebbek legyőzik a tökéletlenebbeket, gyengébbeket, és elfoglalják a helyüket.
16. **Nyelvi decentizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan beszédmód, amely az udvariassági szabályokra tekintettel van, nyelvileg eredendően jobb, mint az, amely ezt a szempontot nem érvényesíti; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az udvarias beszédmódra jellemző nyelvi formák eredendően jobbak, mint azok, amelyek inkább a nem udvarias beszédben fordulnak elő.
17. **Nyelvi defektivizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvben, ill. a nyelv egyes változataiban létezhetnek romlott nyelvi formák, ezek pedig a használat kontextusától függetlenül helytelennek minősülnek.
18. **Nyelvi deficitizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nemstandard nyelvváltozatok nyelvi okokból alkalmatlanok bizonyos nyelvi funkciók betöltésére, azaz nemcsak társadalmilag, hanem nyelvileg is alacsonyabb rendűek a standarddal összehasonlítva; mikroegységekre vonatkoztatva az a meggyőződés, hogy léteznek olyan nyelvi formák, amelyek társadalmi érvényűek, és nem alkalmas annak a funkciónak a betöltésére, amilyenben használják.
19. **Nyelvi dekadentizmus (1a)** – erősebb változatában az a meggyőződés, hogy a nyelv az idők folyamán romlik, nem csupán változik, azaz a nyelvi változások összességükben destruktív jellegűek, csökkentik a nyelv kifejezési lehetőségeit, vagy legalább „szépségét”, „erejét”; enyhébb változatában az a meggyőződés, hogy a nyelv az idők folyamán romolhat, de ez a romlás nem szükségszerű, pl. nyelvművelő tevékenységgel a romlás megakadályozható.
20. **Nyelvi dekorizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés esztétikai vonzereje, szépsége abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az előnyösebb esztétikai tulajdonságokkal rendelkező, pl. stílusosabb, metaforikus, hangulatfestő jellegű stb. nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a kevésbé szépek, kevésbé stílusosnak tartott forma.
21. **Nyelvi delimitacionizmus (1a)**: az a meggyőződés, hogy a nyelvi formák jelentése mindig jól elkülöníthető egymástól, pl. egy-egy szónak vagy nyelvtani formának egyértelműen megkülönböztethetők az egyes „jelentései”, azon belül „jelentésárnyalatai”, s a nyelvtani formák „funkciói” is egyértelműen meghatározhatók; hasonlóképpen két vagy több szinonimikus forma közt is mindig megállapítható a jelentéskülönbség.
22. **Nyelvi demokratizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvhasználatban érvényesülniük kell a demokratikus értékeknek, azaz minden beszélőnek alapvető emberi joga azt a nyelvet vagy nyelvváltozatot használni, amelyet az adott helyzetben a legmegfelelőbbnek gondol; a státusztervezés célja az, hogy ez az alapvető emberi jog minél több ember életében érvényesülhessen.
23. **Nyelvi dependenzizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy napjainkban egyre növekszik a társadalmak „nyelvi kiszolgáltatottsága”, ezért ahhoz, hogy a mai kor kihívásainak a nyelv eleget tegyen, nagy odafigyelésre, gondoskodásra, védelemre van szüksége.
24. **Nyelvi despotizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy az egyes nyelvek, ill. nyelvváltozatok helyzetét és viszonyát egy-egy országon belül az állam stabilitásának megteremtése, megőrzése vagy megerősítése érdekében törvényi eszközökkel szigorúan szabályozni kell; minden állampolgárnak kötelessége, hogy az államhatalmi szervek által létrehozott és fenntartott nyelvi rendet tiszteletben tartsa és alkalmazkodjon hozzá.

25. **Nyelvi destruktivizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (standard nyelvváltozat normáinak nem megfelelő) nyelvhasználat romboló hatású lehet a nyelvre nézve, azaz ha az emberek bizonyos, ártalmasnak tekintett nyelvi formákat gyakran használnak, vagy amúgy ártalmatlan nyelvi formákat használnak nem megfelelő módon, ezzel árthatnak a nyelvnek.
26. **Nyelvi difficilizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a beszélő anyanyelve vagy az általa később elsajátított valamely nyelv a világ (egyik) legnehezebb nyelve.
27. **Nyelvi dilaborizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy más nyelvek hatására egy nyelvben rendszerbomlás következhet be, s ennek következményeként a nyelv megindulhat az enyészet útján; e meggyőződésből fakadóan tartják sokan a nyelvtani kontaktushatást veszélyesebbnek a szókészletinél.
28. **Nyelvi distinkcionizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi formák és szabályok egyértelműen hozzárendelhetők egy-egy nyelvhez, ill. nyelvváltozathoz, s ennek következtében az egyes nyelvek, ill. nyelvváltozatok jól elkülöníthetők egymástól.
29. **Nyelvi docilizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az iskolában oktatott, a tanárok által helyesnek tartott nyelvváltozatok, szövegtípusok, műfajok, beszédmódok eredendően jobbak azoknál, amelyek az iskolai oktatásban nincsenek jelen, vagy jelen vannak, de megbélyegzik őket; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az iskolai oktatásban szereplő, a tanárok által helyesnek, jónak tartott nyelvi formák eredendően helyesebbek azoknál, amelyek az oktatásban nem jelennek meg, vagy megjelennek, de megbélyegzik őket.
30. **Nyelvi doktizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők műveltsége, ill. iskolázottsága között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata műveletlenségre, ill. alacsonyabb iskolázottságra vall.
31. **Nyelvi domeszticizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a már meghonosodott nyelvi formák eredendően helyesebbek a kevésbé meghonosodott vagy meg nem honosodott nyelvi formáknál. A „meghonosodottság” alapvetően azt jelenti, hogy az adott nyelvi forma egyrészt széleskörűen elterjedt a nyelvközösségben, másrészt beilleszkedett a nyelv rendszerébe.
32. **Nyelvi effabilizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy minden emberi gondolat kifejezhető a világ minden természetes nyelvén, s minden, ami egy nyelvben megfogalmazható, egy másikban is visszaadható.
33. **Nyelvi effektivizmus (1b)** – mint általános ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvműködés egyik alapelve a gazdaságosságra való törekvés; a gazdaságosságra való törekvés a nyelvi változásoknak is egyik legfontosabb mozgatórugója.
34. **Nyelvi effektivizmus (2b)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés gazdaságossága abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvi gazdaságosság követelményének eleget tevő nyelvi formák eredendően helyesebbek a terjedősebbeknél.
35. **Nyelvi egalitarizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvváltozatok nyelvi értéke nem függ attól, mely társadalmi rétegek használják: mindegyik egyformán értékes; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az egyes társadalmi rétegek által használt nyelvi formák egyaránt „helyesek”.
36. **Nyelvi egzaktizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a tartalmilag pontos, félreérthetetlen közlés abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a denotáció szempontjából pontosabb, egyértelműbb, félreérthetetlen nyelvi forma eredendően helyesebb, mint az, amely kevésbé pontosan, elnagyoltan, homályosan, félreérthetően utal a denotátumra.
37. **Nyelvi ekvalizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a kétnyelvű beszélők, attól függetlenül, hogy a kétnyelvűség mely válfaját képviselik, nem lehetnek nyelvi teljesítmény tekintetében alacsonyabbrendűek az egynyelvű beszélőknél, és nem lehetnek kétszeresen „félnyelvűek”; a kisebbségi közösségekben ez az ideológia abban az állításban fogalmazódik meg, mely szerint a kisebbségi anyanyelvű beszélők nem rosszabbul, csak másként beszélni anyanyelvüket, mint az adott nyelv egynyelvű vagy többségi nyelvű beszélői.
38. **Nyelvi ekvilibrizmus (1b)** – a nyelvek és dialektusok értékelésével kapcsolatos azon meggyőződés, hogy nincsenek jobb és rosszabb nyelvek és dialektusok, sem könnyebben és nehezebben tanulható nyelvek és dialektusok; minden nyelvben és dialektusban vannak ilyen vagy olyan szem-

pontból pozitívan és vannak negatívan értékelhető jelenségek, a „pluszok” és a „mínuszok” végső soron kiegyenlítik egymást.

39. **Nyelvi ekvitalizmus (1a)** – *nyelvközi viszonylatban* az a meggyőződés, hogy a többségi nyelv ismerete és használata teszi egy ország polgárait jogilag egyenlővé, egyforma lehetőségeket biztosítva nekik a társadalmi életben való részvételre; *nyelven belüli viszonylatban* az a meggyőződés, hogy a standard ismerete és használata teszi egy beszélőközösség tagjait egyenlővé, egyforma lehetőségeket biztosítva nekik a társadalmi életben való részvételre.
40. **Nyelvi elegantizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvi választékosság abszolút érték; a nagyobb műgonddal megformált, választékos stílusértékű közlések eredendően értékesebbek egyéb (pl. mindennapi beszélt nyelvi, közömbös vagy formális stílusértékű) közléseknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nagyobb műgonddal megformált közlésekre jellemző, választékos stílusértékű nyelvi formák eredendően helyesebbek a bizalmas, közömbös vagy formális stílusértékű nyelvi formáknál.
41. **Nyelvi elementarizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi rendszer magasabb síkján lévő nyelvi formák szükségszerűen az alacsonyabb szint nyelvi formáiból épülnek fel, s azokból hiánytalanul „összerakhatók”.
42. **Nyelvi elitizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az iskolázottabb társadalmi rétegek nyelvhasználata eredendően értékesebb, jobb, helyesebb a kevésbé iskolázott társadalmi rétegekénél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az iskolázottabb társadalmi rétegek által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a kevésbé iskolázott társadalmi rétegek által használt nyelvi formák.
43. **Nyelvi etatizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy az államhatárok egybeesnek az etnikai és nyelvi határokkal, vagy legalábbis az volna a jó, ha egybeesnének; ebben a felfogásban a kisebbségi nyelvek jelenléte egy-egy országban zavaró tényező, melyet legjobb lenne nyelvviszasszorító politikával kiküszöbölni.
44. **Nyelvi etnoidentizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi identitás elválaszthatatlan az etnikai identitástól, egyéni szinten a nyelvvesztés, közösségi szinten a nyelvcseré szükségszerűen az etnikai tudat megváltozásával is jár; az etnoidentista ideológia nyilvánul meg abban a meggyőződésben is, hogy a beszélő a nyelv választásával – ha azt nem határozzák meg külső tényezők – a nyelvi és etnikai identitását is kifejezi.
45. **Nyelvi etnolingvizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv és az etnikum határai egybeesnek; ez az alapja a nyelvi okokra hivatkozó területi követeléseknek: ha egy földrajzilag összefüggő területet országhatár választ el, s a határ mindkét oldalán ugyanazt a nyelvet beszélik, ez arra utal, hogy az országhatárral elválasztott terület lakossága szükségszerűen ugyanahhoz az etnikumhoz is tartozik, pl. a svájci német anyanyelvű lakosság vagy az osztrákok a német etnikumhoz, a hollandiai hollandok és a belgiumi hollandok a holland etnikumhoz.
46. **Nyelvi excellentizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat nyelvileg is magasabb rendű más nyelvváltozatoknál: fejlettebb, gazdagabb, más nyelvváltozatoknál hatékonyabb kommunikációs eszköz; vannak, akik logikusabbnak és/vagy szebbnek is tartják más nyelvváltozatoknál.
47. **Nyelvi expertizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek a nyelvi rendszer ismerete alapján jobban tudják, milyen nyelvekre, nyelvváltozatokra, nyelvi normákra van szüksége az adott beszélőközösségnek, mint a laikus beszélők, s ők azok, akik hivatottak dönteni az egyes nyelvi formák helyességéről, ill. helytelenségéről is.
48. **Nyelvi expertizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek által megfelelőbbnek tartott nyelvek, nyelvváltozatok nagyobb értéket képviselnek, mint azok, amelyeket a nyelvészek nem tartanak annyira értékesnek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek által helyesnek tartott nyelvi formák ténylegesen is megfelelőbbek a beszélők számára, mint azok, amelyeket ők nem tartanak helyesnek.
49. **Nyelvi expresszvizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a stilisztikailag jelölt, expresszív, az átlagosnál nagyobb érzelmi töltésű közlés abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőző-

dés, hogy a stilisztikailag jelölt, expresszív, érzelmileg telített nyelvi forma eredendően megfelelőbb a stilisztikailag jelöletlen, expresszív érték nélküli nyelvi formánál.

50. **Nyelvi extrudizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egyes nyelvi formák azért veszélyesek a nyelvre nézve, mert képesek más formákat kiszorítani a nyelvhasználatból, és így a nyelvi rendszerből is.
51. **Nyelvi fetisizmus (1a)** – az a meggyőződés, melynek hívei a (nemzeti) nyelvet verbálisan mintegy természetfölötti szintre helyezik, isteni tulajdonságokkal ruházzák fel (pl. a nemzeti nyelvet az élet forrásának tekintik, úgy gondolják, hogy a nemzeti nyelv méltó rá, hogy leboruljanak fensége előtt stb.), s kultikus tiszteletben részesítik.
52. **Nyelvi fonicizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben kiejthető vagy más szempontból előnyösebb hangzású nyelvi forma eredendően helyesebb a nehezebben kiejthetőnél vagy más szempontból előnytelenebb hangzásúnál.
53. **Nyelvi formalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a legpontosabb fordítás az, amely a lehető leghűbben követi a forrásnyelvi szöveg nyelvi formáinak szerkezetét; ez a meggyőződés áll az ún. formális ekvivalencián alapuló fordítási stratégia háttérében.
54. **Nyelvi genetizmus (1b)** – az a meggyőződés, mely szerint szerves összefüggés van egy nyelvközösség fizikai-genetikai származása és nyelvének származása közt.
55. **Nyelvi geolingvizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy szerves összefüggés van a nyelvek és földrajzi elhelyezkedésük közt: a nyelvek nemcsak a szókincsükben tükröznek valamit annak a földrajzi régióknak a sajátosságaiból, amelyben használatosak, hanem a hangtanukban és nyelvtanukban is. Különösen vonatkozik ez az éghajlati tényezőkre a nyelvi rendszerre gyakorolt hatására.
56. **Nyelvi gettoizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a kisebbségi nyelvek és nyelvváltozatok megosztják az ország lakosait, a kisebbségi nyelvek és nyelvváltozatok beszélőit pedig mintegy nyelvi gettóba zárják; ezért a nyelvi kisebbségek jobban teszik, ha nyelvileg asszimilálódnak a nyelvi többséghez, a „kisebbségi nyelvváltozatok”, pl. a nyelvjárások beszélői pedig vernakulárisuk helyett inkább a standardot használják.
57. **Nyelvi globalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egyetlen nyelv nemzetközi használata minden nyelvközösség számára előnyös, ezért szorgalmazni kell mindenütt ennek a nyelvnek második nyelvként való tanulását és használatát a nemzetközi érintkezésben, ill. a tudomány és technika fő nyelveként.
58. **Nyelvi graficizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben leírható nyelvi forma nyelvileg eredendően helyesebb a nehezebben leírható nyelvi formánál.
59. **Nyelvi hierarchizmus (1a)** – enyhébb formában az a meggyőződés, hogy az emberi nyelvek és nyelvváltozatok közt minőségi különbségek vannak, azaz megkülönböztethetünk magasabb és alacsonyabb rendű, fejlettebb és kevésbé fejlett, értékesebb és kevésbé értékes nyelveket és nyelvváltozatokat; erősebb formában az a meggyőződés, hogy az adott nyelveket, ill. nyelvváltozatokat beszélő emberek közt is hasonló értékbeli különbségek vannak.
60. **Nyelvi hiperfrekventizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy egyes nyelvi formák előfordulási gyakoriságának radikális növekedése, a formák „felkapottá” válása – vagyis a nyelvi divat – negatív jelenség, mert a gyakori használat „parttalanná” teheti a divatszók jelentését, „szürkítheti” vagy „modorossá” teheti a stílust, ezenkívül pedig más, alternatív nyelvi formák visszaszorulását idézheti elő.
61. **Nyelvi hiperfrekventizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az „unos-untalan” használt, „elkoptatott” nyelvi formák, mindenekelőtt az ún. divatszavak eredendően rosszabbak, mint kevésbé divatos vagy nem divatos megfelelőik.
62. **Nyelvi homogenizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvi és nyelvváltozati sokféleség negatív jelenség; hívei ezért a nyelvi egységet, ill. egységes nyelvet szorgalmazzák a nyelvi és nyelvváltozati változatosság rovására.
63. **Nyelvi homogenizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvileg homogén nyelvhasználat eredendően helyesebb a különféle nyelvek vagy nyelvváltozatok formáit vegyítő közveleges, ill. kódváltásos nyelvhasználatnál, hasonlóképpen a nyelvileg egységesebb nyelvváltozatok eredendően értékesebbek a valamilyen szempontból kevert nyelvváltozatoknál; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a homogén nyelvi formák eredendően

helyesebbek, mint a kevert, hibrid (pl. két vagy több különböző nyelvből, nyelvváltozathoz származó vagy akár azonnyelvi formákból szóvegyüléssel keletkezett) nyelvi formák.

64. **Nyelvi identizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a beszélők nyelvi identitása feltétlenül egy konkrét, jól körülhatárolható nyelvhez vagy nyelvváltozathoz kapcsolódik, azaz minden ember azonosul egy konkrét, jól körülhatárolható emberi nyelvvel vagy nyelvváltozattal, amelyet a magáénak tekint.
65. **Nyelvi idiomizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan nyelv, nyelvváltozat vagy nyelvi közlés, amely nagymértékben „örzi”, ill. tartalmazza az adott nyelvre sajátosan jellemző nyelvi formákat, eredendően értékesebb annál, amely ilyeneket csak kisebb számban tartalmaz; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az adott nyelvre sajátosan jellemző nyelvi formák eredendően helyesebbek azoknál a formáknál, amelyek sok más nyelvben is megvannak, különösen pedig azoknál, amelyek idegen nyelvek hatására jöttek létre, mert „magyar gondolkodásmódot”, „magyar szemléletet” tükröznek.
66. **Nyelvi imperializmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy vannak nyelvek, ill. nyelvváltozatok, amelyek a mögöttük álló politikai, gazdasági, technikai, kulturális stb. hatalom felhasználásával mintegy hódító tevékenységet folytatnak, más nyelveket, ill. nyelvváltozatokat veszélyeztetnek, kiszorítva őket a használatból és csökkentve életterüket. Nyelvközi viszonylatban jelenleg világszerte az angol számít ilyen nyelvnek. Nyelven belüli viszonylatban a társadalmi elit által támogatott standard nyelvváltozat a „hódító”, más nyelvváltozatokat veszélyeztető dialektus.
67. **Nyelvi instrumentalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv a beszélők számára készen adott külsődleges eszköz, amelyet a beszélő csupán felhasznál a maga céljaira, s amelyek – a fizikai világban található eszközökhöz hasonlóan – tökéletesíthetők. A nyelvalakításban a nyelv eszköz jellegét hangsúlyozó vélekedés azokra a nyelvalakítókra jellemző, akik a nyelv funkcionális differenciálódásának elősegítését szorgalmazzák.
68. **Nyelvi intaktizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy nincs szükség a nyelvi folyamatokba való tudatos beavatkozásra, a nyelvi változások mesterséges befolyásolására; enyhébb válfajában: lehet szükség mesterséges beavatkozásra, ám ennek köre meglehetősen korlátozott (pl. a szaknyelvek művelése).
69. **Nyelvi internacionalizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvek nemzetköziesülése, azaz egymáshoz való nyelvi közeledése előnyös változási tendencia a nemzetközi kommunikáció szempontjából, ezért támogatni kell, akár nyelvalakítási eszközökkel is; az idegen eredetű vagy idegen mintára alkotott nyelvi formák átvételét nem szabad mesterségesen akadályozni, főleg ha a világnyelvekből származó formákról és szerkezeti mintákról van szó.
70. **Nyelvi internacionalizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a világviszonylatban használatos, *lingua franca* szerepet betöltő nyelvek különleges értékűek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan nyelvi formák, amelyek sok nyelvben, különösen a világnyelvekben is megtalálhatók vagy ott párhuzamuk van, eredendően helyesebbek, mint a sajátosan egy-egy nyelvhez vagy néhány nyelvhez kötődő nyelvi formák. E nézet hívei pozitívan viszonyulnak a nyelvek egymáshoz való közeledéséhez, az idegen szavak és szerkezetek átvételéhez.
71. **Nyelvi intervencionizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy (a modern nyelvközösségekben) szükség van a nyelvi folyamatokba való kisebb-nagyobb arányú tudatos beavatkozásra, a spontán nyelvi változások mesterséges befolyásolására.
72. **Nyelvi intransztabilizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvek közt nincs kölcsönös fordíthatóság, azaz vannak olyan üzenetek, amelyek az egyik nyelven nyelvileg teljes mértékben kódolhatók, egy másikon azonban nem.
73. **Nyelvi intuicionizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy beszéd és írás közben legjobb, ha a beszélő a nyelvérzékére támaszkodik, mert a nyelvérzék mindig megfelelően eligazítja a beszélőt, amikor valamilyen nyelvi problémába ütközik.
74. **Nyelvi intuicionizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy ha a beszélő a beszédprodukción során a nyelvérzékére támaszkodik, a létrejövő nyelvi produktum mindenképpen jobb lesz, mint ha más eszközökhöz (pl. szótárhoz, nyelvtankönyvhöz, az

iskolában tanult szabályhoz stb. nyúlna; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az a nyelvi forma, amit a beszélő nyelvérzéke elfogad, eredendően helyesebb, mint az, amit elutasít.

75. **Nyelvi invariabilizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az alakváltozattal vagy színönim változattal nem rendelkező nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a két vagy több alakváltozatban élő, „ingadozó” nyelvi formák. Ez az ideológia megnyilvánulhat magának a lexémának az elutasításában (ha létezik hagyományos szinonimája), vagy pedig az egyik változat kiemelésében, helyesnek nyilvánításában.
76. **Nyelvi izomorfizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az egyetlen funkcióval, ill. jelentéssel rendelkező nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyeknek több funkciójuk, ill. jelentésük van.
77. **Nyelvi karakterizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv tükrözi az azt beszélő nép jellemjegyeit; az idegen hatásra bekövetkező nyelvi változások ezt az összefüggést megzavarják, s ezért az ilyen változások nem kívánatosak.
78. **Nyelvi klauzizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek, mivel nyelvérzékük „normális” működését megzavarják az általuk ismert nyelvi elméletek, valamint az általuk ismert nyelvek és nyelvváltozatok, atipikus beszélőként saját beszélőközösségük peremén helyezkednek el, s ennélfogva saját nyelvérzékük alapján kevésbé képesek megítélni saját közösségük nyelvi és helyénvalósági normáit, mint a laikus beszélők.
79. **Nyelvi kodifikacionizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a kizárólag kodifikált nyelvi formákat tartalmazó nyelvi közlés eredendően helyesebb, mint az, amely kodifikálatlan formákat is tartalmaz; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a kodifikációs célzatú szótárakban, nyelvtanokban, nyelvhelyességi kiadványokban (helyesként) szereplő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyek nem szerepelnek ezekben a kiadványokban, ill. ha szerepelnek, akkor kevésbé helyesként, helytelenként, nemstandardként stb. vannak feltüntetve.
80. **Nyelvi kognitizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a szövegben, szövegrészletben megfogalmazódó gondolat elvonatkozatható a nyelvi formától, és egy másik nyelven eltérő nyelvi formában is hiánytalanul visszaadható; ez a meggyőződés áll az ún. dinamikus vagy funkcionális ekvivalencián alapuló fordítási stratégia hátterében.
81. **Nyelvi kommodizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a beszélő kommunikatív szándékának, céljának megfelelő nyelvi formákat tartalmazó nyelvi megnyilvánulás eredendően helyes; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a beszélő kommunikatív szándékának, céljának megfelelő nyelvi formák eredendően helyesek.
82. **Nyelvi kommunikacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, melynek hívei a nyelvi közlés funkcióját valamely tartalom átadására szűkítik le, s nem vesznek tudomást a nyelv egyéb fontos funkcióiról, mint amilyen az identitásjelző vagy az esztétikai funkció.
83. **Nyelvi kompetencionizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők nyelvtudása között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata gyöngébb nyelvtudásra vall.
84. **Nyelvi komplikacionizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a bonyolultabb fogalmazású közlések eredendően helyesebbek az egyszerűbbeknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a bonyolultabb nyelvi formák eredendően helyesebbek az egyszerűbbeknél.
85. **Nyelvi kontextualizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy az emberi beszéd kontextusfüggő: nem minden gondolat fejezhető ki nyelvi eszközökkel, hanem vannak gondolatok, melyek kifejezéséhez nélkülözhetetlen a beszélők világismeretéből, kulturális hátteréből és a beszédhelyzetből adódó kontextus.
86. **Nyelvi konzervativizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelv hagyományos formái különleges értéket képviselnek, megőrzésük társadalmi, sőt kulturális és nemzeti érdek. Hívei nem riadnak vissza az olyan nyelvvalakító tevékenységtől sem, melynek célja a nyelvi változások fékezése vagy akár visszafordítása.
87. **Nyelvi konzervativizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az archaikusabb, több régies formát tartalmazó nyelvek vagy nyelvváltozatok (pl. nyelvszigetek, nyelvjárászigetek; nyelvcsaládok peremhelyzetű nyelvei, peremnyelvjárások) eredendően ér-

tékeesebbek a nagyobb változáson átment nyelveknél, nyelvváltozatoknál; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a hagyományos, a nyelvben régebb óta meglévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az újabban létrejöttek vagy bekerültek.

88. **Nyelvi korrekcionizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvhelyességi szabályok követése minden igényes közlés alapkövetelménye, s rendkívül fontos, hogy minden beszélő elsajátítsa ezeket a szabályokat és alkalmazza őket nemcsak a formális, hanem lehetőleg az informális nyelvhasználatában is.
89. **Nyelvi korrekcionizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvhelyességi szabályokat követő beszédmód nyelvileg is nagyobb értékű, mint az ezeket a szabályokat kevésbé vagy egyáltalán nem követő beszédmód; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvhelyességi szabályoknak megfelelő nyelvi forma eredendően helyesebb annál, amely megsérti a nyelvhelyességi szabályokat.
90. **Nyelvi lapszizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvbotlás vagy más nyelvi vonatkozású tévesztés, félreértés stb. útján – pl. szóvegyüléssel, szerkezetkeveredéssel, betűjejtéssel, az írott forma helytelen kiolvasásával – keletkezett nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint az elismert szóalkotási eljárásokkal vagy szóteremtéssel létrejöttek.
91. **Nyelvi legitimizmus (1a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az államhatalmi vagy más esz-közökkel legitimált vagy legitimálódott (pl. „nagy múltú”, hivatalossá nyilvánított, speciális funkciókban használatossá vált, nagyobb társadalmi előrehaladást lehetővé tevő stb.) nyelvek, ill. nyelvváltozatok eredendően értékeesebbek azoknál, amelyek nem rendelkeznek ilyen jellegű legitimációval; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a legitimált vagy legitimálódott nyelvekhez, ill. nyelvváltozatokhoz tartozó nyelvi formák eredendően helyesebbek a más nyelvekhez, nyelvváltozatokhoz tartozó formáknál.
92. **Nyelvi liberalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvválasztás és a nyelvhasználat módja minden beszélőnek a magánügye, s egyetemes emberi jog, amelyet – ha természetes módon nem érvényesül – az államnak kellene biztosítani állampolgárai számára; valamely nyelv vagy nyelvváltozat kiemelése, előnyösebb helyzetbe juttatása más nyelvek vagy nyelvváltozatok rovására nyelvi emberi jogokat sért.
93. **Nyelvi logicizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a gondolkodás törvényeinek megfelelő, „logikus” nyelvi forma eredendően helyesebb annál a nyelvi formánál, amely kevésbé van összhangban a gondolkodás törvényeivel.
94. **Nyelvi majoritizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egy-egy politikai egységen (országon, esetleg tartományon vagy másképpen kijelölt közigazgatási területen) belül a nyelvi többséget többségjogok illetik meg, és ezeket törvényi eszközökkel is biztosítani kell, akár a kisebbségi nyelvek rovására is.
95. **Nyelvi maternizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv anyanyelvként elsajátított változata nyelvileg is különleges értéket képvisel, a maga természetes jellegénél fogva, és annál fogva, hogy az anyanyelvéhez minden beszélő különlegesen erősen kötődik.
96. **Nyelvi mentalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők értelmi képessége között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata alacsonyabb intelligenciára vall.
97. **Nyelvi minoritizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egy-egy politikai egységen (országon, esetleg tartományon vagy másképpen kijelölt közigazgatási területen) belül a nyelvi kisebbségeket pozitív diszkriminációban kell részesíteni annak érdekében, hogy helyzetük eredendő hátrányosságát legalább bizonyos mértékig kompenzálni lehessen.
98. **Nyelvi modernizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvi újítások a nyelvben különleges értéket képviselnek, legyen szó akár új nyelvi formákról (pl. szavakról, szókapcsolatokról, nyelvtani szerkezetekről), akár új regiszterekről, műfajokról, szövegtípusokról, mivel az adott kor beszélőinek aktuális szükségletei hozzák őket létre. Hívei az új nyelvi formák és alakulatok használatát bátorítják.
99. **Nyelvi modernizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az újabb, kevesebb régiességet tartalmazó nyelvváltozatok semmivel sem rosszabbak, mint az ar-

chaikusabb nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvben újabban kialakult nyelvi formák éppoly jók, mint a hagyományos formák.

100. **Nyelvi monitorizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a (standard) nyelvnek nemcsak az elsajátításához, hanem a helyes használatához is nagyfokú tudatosságra van szükség, ahhoz tehát, hogy helyesen beszéljük a (standard) nyelvet, elengedhetetlen az odafigyelés, a nyelvhasználat nagyfokú tudatossága.
101. **Nyelvi monitorizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a tudatosan használt nyelvváltozatok eredendően helyesebbek, mint az öntudatlanul használtak; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a tudatosan használt nyelvi forma eredendően helyesebb, mint az öntudatlanul használt.
102. **Nyelvi monoformizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy két vagy több azonos jelentésű, ill. funkciójú nyelvi forma közül csak az egyik helyes, a többi szükségszerűen helytelen vagy legalábbis kevésbé helyes.
103. **Nyelvi monolingvizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy mind egyéni, mind közösségi szinten az egynyelvűség a természetes állapot; a két- és többnyelvűség különleges, sőt deviáns jelenség. Ezért az egynyelvű beszélő az a minta, amelyhez a többnyelvű beszélő nyelvtudását mérni kell; hasonlóképpen az egynyelvű beszélőközösség nyelvi viszonyai a mintaadók, amelyhez képest a többnyelvű elrendeződések problematikusnak minősülnek.
104. **Nyelvi monolingvizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelv egynyelvű beszélők által használt változatai eredendően értékesebbek és helyesebbek, mint a két- vagy többnyelvűek által használt változatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az egynyelvű beszélők által használt nyelvváltozatokban előforduló nyelvi formák eredendően értékesebbek és helyesebbek, mint a csak a két- vagy többnyelvű beszélők által használt nyelvváltozatokban található nyelvi formák.
105. **Nyelvi moralizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők erkölcsisége közt, azaz a helytelennek tartott formák használata etikailag is kifogásolható cselekedet, s akik rendszeresen élnek ilyen eszközökkel, erkölcsi deficitről tesznek tanúbizonyságot.
106. **Nyelvi moralizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az erkölcsi szempontból negatívan értékelt egyénekre, társadalmi rétegekre jellemző nyelvhasználat, ill. a sajátosan rájuk jellemző nyelvváltozatok (pl. az ún. tolvajnyelv, a szleng) eredendően rosszabbak, mint az erkölcsi szempontból pozitívan értékelt egyének, társadalmi rétegek által használt nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a pozitív morális értékkel bírónak láttatott nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a negatív morális értékkel bírónak láttatott nyelvi forma.
107. **Nyelvi multilingvizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy mind egyéni, mind közösségi szinten a többnyelvűség a természetes állapot, hiszen a földön élő embereknek valószínűleg több mint a fele két- vagy többnyelvű. Ezért a két- vagy többnyelvű beszélő nyelvhasználatát nem helyes az egynyelvűével összemérni; hasonlóképpen a két- vagy többnyelvű beszélőközösség nyelvi viszonyai a mintaadók, amelyhez képest az egynyelvű elrendeződések problematikusnak minősülnek.
108. **Nyelvi multilingvizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelv többnyelvű beszélők által használt változatai ugyanolyan értékesek és helyesek, mint az egynyelvűek által használt változatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a többnyelvű beszélők által használt nyelvváltozatokban előforduló nyelvi formák ugyanolyan értékesek és helyesek, mint a csak a két- vagy többnyelvű beszélők által használt nyelvváltozatokban található nyelvi formák.
109. **Nyelvi nacionalizmus (1a)** – egy-egy etnikai csoporthoz tartozó beszélőknek az a meggyőződése, hogy a saját etnikai (nemzeti) identitásukhoz kötődő nyelv magasabb rendű, értékesebb, jobb, szebb más nyelveknél, s ez indokoltá teszi terjesztését más nyelvek rovására, akár egy országon belül, akár nemzetközi viszonylatban.
110. **Nyelvi nativizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv az anyanyelvi beszélők „tulajdona”: csak ők tudják azt „tökéletesen” elsajátítani és használni, csak ők képesek pl. a nyelvi rendszerben

található alternatív formák közötti finom jelentés- vagy stíluskülönbség észlelésére. Az anyanyelvi beszélők mintegy „nyelvi szakértők”, olyan tudást birtokolnak, amelyre nem anyanyelvi beszélők nem tehetnek szert. Más beszélőknek az adott nyelvhez való viszonya ettől jelentősen eltér.

111. **Nyelvi naturalizmus (2b)** – az a meggyőződés, hogy a jelölő és a jelölt közötti természetes viszonyon alapuló nyelvi formák különleges értéket képviselnek, s az ilyeneket nagyobb számban tartalmazó nyelvek, nyelvváltozatok értékesebbek más nyelveknél, nyelvváltozatoknál.
112. **Nyelvi naturizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés természetessége abszolút érték, a természetesebbnek tartott nyelvhasználat, ill. nyelvváltozatok eredendően értékesebbek, mint a kevésbé természetesnek talált nyelvhasználat, ill. nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a beszélők által természetesebbnek érzett nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyeket a beszélők nem éreznek annyira természetesnek.
113. **Nyelvi necesszizmus (1a)** – mint általában vett nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvben vannak szükségtelen és emiatt eredendően helytelen nyelvi formák; az azonos denotatív jelentésű változatok közül nem mindegyik szükséges, egy vagy több közülük lehet fölösleges is.
114. **Nyelvi necesszizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy két vagy több szinonim nyelvi forma közül az egyik – a hagyományos, kodifikált, standard – forma szükséges és helyes, a később kialakult egy vagy több forma viszont fölösleges, és így kevésbé helyes vagy helytelen.
115. **Nyelvi neutralizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi változások általában véve nem értékelhetők kedvezőnek vagy kedvezőtlennek; erősebb változatában az a meggyőződés is, hogy a nyelvi változásokba való emberi beavatkozás aggályos.
116. **Nyelvi normalizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a természetes, megszokott, elterjedt, és ilyen értelemben szabályszerű, vagyis „normális” nyelvi formákat tartalmazó közlések eredendően helyesek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a természetes, megszokott, elterjedt, és ilyen értelemben szabályszerű, vagyis „normális” nyelvi formák eredendően helyesek.
117. **Nyelvi okcidentalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyugati társadalmakban (szigorúbban véve Nyugat-Európában és Észak-Amerikában, tágabban véve Észak-, Közép- és Dél-Európában, Ausztráliában, Új-Zélandon is) uralkodó nyelvi ideológiák, nyelvi megközelítések, nyelvi értékek, értékrendek egyetemesen érvényesek a világ minden táján.
118. **Nyelvi oligolinvizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a soknyelvűség hátrányos állapot, egyfajta nyelvi káosz, s ezért azok az országok, amelyekben nagyon sok (őshonos) nyelv használatos (pl. számos afrikai ország) jobban teszik, ha a hivatalosan elismert és támogatott nyelvek számát csupán néhányra korlátozzák.
119. **Nyelvi opulizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy azok a nyelvi változások, melyek eredményeképpen új formák jelennek meg a nyelvben, pozitívan értékelenedők, mivel az új nyelvi formák bekerülése a nyelvbe minden esetben gazdagodás; *nyelvközi viszonylatban* az a meggyőződés, hogy több nyelv együttélése egy államalakulaton belül az ország nyelvi és kulturális gazdagságának egyik forrása.
120. **Nyelvi opulizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a különféle nyelvváltozatok a nyelv gazdagságának a kifejezői, ezért a nyelvváltozati sokféleség pozitív érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvben újonnan megjelenő nyelvi forma eredendően helyes, mert gazdagítja a nyelvet, attól függetlenül, hogy hiányt pótol-e.
121. **Nyelvi organicizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv az élővilág növényi szervezeteihez hasonló, s az élőlényekhez hasonlóan különféle életjelenségeket mutat, pl. megszületés, fejlődés („virágzás”), visszafejlődés, halál; a nyelvek családokat alkotnak, egyik a másikból elágazik; a nyelveket művelni kell, nyesegetni a vadhajtásokat, kigyomlálni belőlük a gatz stb.
122. **Nyelvi originalizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az etimológiai szempontból elsődleges vagy ahhoz közelebb eső hangalak, illetve jelentés eredendően helyesebb annál, amely később jött létre, ill. amely jobban különbözik tőle.
123. **Nyelvi ortografizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a helyesírási szabályok követése az írott nyelvi közlés alapkövetelménye, s rendkívül fontos, hogy minden beszélő elsajátítsa és alkalmazza ezeket a szabályokat mindenféle szövegtípusban.

124. **Nyelvi ortografizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a helyesírási normát követő írott nyelvi közlések eredendően jobbak, megfelelőbbek, mint azok, amelyekben helyesírási hibák találhatók; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a helyesírási normának megfelelő alak- vagy ejtészváltozat nyelvileg is eredendően helyesebb, mint az, amely kívül áll a helyesírási kodifikáción.
125. **Nyelvi patriotizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvhasználat önmagában is, a közlés tartalmától függetlenül, pusztán a szaválasztás folytán lehet hazafias vagy akár hazafiatlan tett, sőt használhat vagy árthat a nemzetnek, azaz vannak nyelvi formák, melyek használata hazafiasságnak, más formák használata pedig hazafiatlanságnak minősíthető, sőt bizonyos formák használata összhangban van a nemzet érdekeivel, más formák használata sérti a nemzet érdekeit, árthat a nemzetnek.
126. **Nyelvi pedagogizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy az anyanyelvi nevelést, a nyelvalakítást, ill. nyelvi tanácsadást erkölcsi neveléssel kell összekapcsolni, ha azt akarjuk, hogy sikeres legyen.
127. **Nyelvi pekuliarizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a kétnyelvű beszélők a beszélőknek egy sajátos válfaját képviselik, nyelvi tekintetben eredendően különböznek az egynyelvűektől, emezekkel semmilyen körülmények közt nem indokolt őket összehasonlítani.
128. **Nyelvi percepcionizmus – (2b)** *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben érthető beszédmód eredendően értékesebb, mint a nehezebben érthető; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben érthető nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a nehezebben érthető.
129. **Nyelvi perfekcionizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy az igényes szaválasztás, gondos, pallérozott fogalmazás, valamint a nyelvhelyességi szabályok érvényesítése (a közléshelyzet jellegétől függetlenül) a nyelvhasználat természetes alapkövetelménye.
130. **Nyelvi perfekcionizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az „igényes”, azaz nagyobb odafigyeléssel, nagyobb múgonddal megformált (pl. egyértelműen valamely nyelvváltozathoz sorolható, kevés közveleges nyelvi formát tartalmazó vagy választékos vagy szaknyelvi szempontból szabatos stb.) közléseknek eredendően nagyobb az értéke, mint az „igénytelen” közléseknek, melyek létrehozása kevesebb mentális erőfeszítést igényel; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az „igényes” közlésre jellemző nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a kevésbé „igényes” közlésre jellemző formák.
131. **Nyelvi performancionizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy az újabban létrejött, a hagyományos nyelvi rendszerbe kevésbé beilleszkedő, purista szempontból kifogásolt stb. nyelvi formák elterjedtségüktől függetlenül pusztán „nyelvhasználati jelenségek”, és nem részei a nyelvi rendszernek.
132. **Nyelvi perszonalizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy úgy kell fogalmazni, hogy a cselekvő személye nyilvánvaló legyen; a személytelen fogalmazás eredendően negatív jelenség; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a személytelen fogalmazást lehetővé tevő, a cselekvő személyére explicit módon nem utaló nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint a cselekvő személyére egyértelműen utaló nyelvi formák.
133. **Nyelvi platonizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvnek van egy ideális formája, amely mintegy független a tényleges közlésekben található nyelvi alakulatoktól. Egy-egy nyelvi forma helyessége tehát nem függ attól, mennyire elterjedt, és kik használják.
134. **Nyelvi plebejizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a kevésbé iskolázott társadalmi rétegek nyelvhasználata eredendően értékesebb, jobb, helyesebb az iskolázottabb társadalmi rétegekénél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a kevésbé iskolázott társadalmi rétegek által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az iskolázottabb társadalmi rétegek által használt nyelvi formák.
135. **Nyelvi pluralizmus (1a)** – az a meggyőződés, melynek hívei a nyelvi és nyelvváltozati sokféleséget a nyelv lényegi tulajdonságának tartják, pozitívan értékelik és támogatják, a (nyelvközi és nyelven belüli, külső és belső) nyelvi változatosságot előnyben részesítik a nyelvi egységgel szemben.
136. **Nyelvi primordializmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a világ történetileg első nyelve különleges értéket képvisel, ez az elsőbbség e nyelvet felsőbbrendűvé teszi más nyelvekkel szemben; ez

az ideológia nyilvánul meg abban a törekvésben, hogy az egyes nyelvközösségek saját nyelvüket tartsák az első nyelvnek (a zsidó-keresztény kultúrában: a Paradicsomban beszélt nyelvnek).

137. **Nyelvi progresszizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a modern társadalmakban a társadalmi előrehaladás elengedhetetlen nyelvi feltétele a standard nyelvváltozat ismerete és használata.
138. **Nyelvi protektívizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (nemzeti) nyelvnek nyelvpolitikai helyzetétől függetlenül állandóan védelemre van szüksége ahhoz, hogy megfelelően működjön, nyelvpolitikai és korpusztervezési intézkedésekkel kell gondoskodni „egészséges fejlődésének” biztosításáról, óvni-védeni kell a rá leselkedő „veszélyektől”; mikroegységekre vonatkoztatva az a meggyőződés, hogy vannak olyan konkrét nyelvi formák, melyeket védelmezni kell, például azért, hogy más nyelvi formák ne szorítsák ki őket.
139. **Nyelvi purizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formákat előnyben részesítő beszédmód eredendően értékesebb, mint az, amely nagyobb számban tartalmaz idegen eredetű nyelvi formákat; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az idegen eredetű nyelvi formák; hasonlóképpen az idegen minta nélküli, belső keletkezésű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, melyeket idegen mintára alkottak.
140. **Nyelvi racionalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi szerkezeteket az emberi elmében található kognitív szerkezetek határozzák meg, azaz a szavak és a nyelvtani formák azért jönnek létre, hogy (eredendően meglévő) gondolatainkat ki tudjuk fejezni; ebből következik, hogy a szavak (jelentések) és a nyelvtani formák levezethetők az elme működéséből. Ebből a meggyőződésből ered az az elvárás, hogy a nyelvi rendszer legyen összhangban az emberi gondolkodás törvényszerűségeivel, azaz legyen „logikus”.
141. **Nyelvi regionalizmus (1a)** – általánosabb nyelvi ideológiaként az a meggyőződés, hogy a nyelvek areális közeledése előnyös változási tendencia a regionális nemzetközi kommunikáció szempontjából, ezért támogatni kell, akár nyelvalakítási eszközökkel is; e meggyőződés hívei igyekeznek megkönnyíteni a nyelvközi kommunikációt egy-egy többnyelvű, rendszerint nemzetközi régióon belül, pl. a szaknyelvi terminológia összehangolt fejlesztésével.
142. **Nyelvi regionalizmus (2a)** – nyelvhelyességi ideológiaként *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az egy nagyobb nemzetközi régióban használatos, *lingua franca* szerepet betöltő nyelvek különleges értékűek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan nyelvi formák, amelyek több szomszédos nyelvben is megtalálhatók vagy ott párhuzamuk van, eredendően helyesebbek, mint a sajátosan egy-egy nyelvhez vagy néhány nyelvhez kötődő nyelvi formák.
143. **Nyelvi reifikacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvek és hasonlóképpen a nyelvváltozatok a beszélőkön kívül létező, egymástól jól elválasztható, megszámlálható, dologszerű entitások, amelyek tudnak – többek között – „érintkezni egymással”, „hatni egymásra”, társadalmilag és területileg „tagoltak” lenni stb.
144. **Nyelvi rekonstrukcionizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy ha egy szótóhoz egy toldalék többféleképpen kapcsolódhat, az alternatív képzett, jelezett vagy ragozott alakok közül az a leghelyesebb, amelyből a szótó legkönnyebben, legegyszerűbben visszaállítható, rekonstruálható.
145. **Nyelvi rekreacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, amely a beszélőnek a nyelvéhez való aktív viszonyát hangsúlyozza: a beszélő nem egyszerűen használja a nyelvét, hanem miközben alapvetően alkalmazkodik meglévő szabályrendszeréhez, egyszersmind újra is alkotja a maga pillanatnyi hangulatának és szükségletének megfelelően.
146. **Nyelvi relativizmus (1b)** – erősebb formájában az a meggyőződés, hogy a nyelv a maga sajátos, más nyelvekre nem jellemző formáival meghatározza az azt beszélő közösség gondolkodásmódját; enyhébb formájában: a nyelv befolyásolja, de nem határozza meg az azt beszélő közösség gondolkodásmódját.
147. **Nyelvi relinkvizizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy az előnytelennek gondolt nyelvi változások – különösen azok, amelyek idegen nyelvek hatására következnek be – egy nyelv leépüléséhez, majd a beszélők általi elhagyásához, azaz nyelvcseréhez vezethetnek.

148. **Nyelvi ruralizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a falusi, iskolázatlan lakosság „romlatlanabb”, „helyesebb”, „szebb” nyelvet őriz, s ezért a nyelvjárások eredendően értékesebbek más nyelvváltozatoknál, pl. a „mesterséges” és/vagy idegenszerű köznyelvnél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a falusi, iskolázatlan emberek által használt nyelvi (nyelvjárási) formák eredendően helyesebbek, mint a városi (és falusi) iskolázott emberek által használt nyelvi formák.
149. **Nyelvi spontaneizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a spontán módon létrejött, természetes nyelvek és nyelvváltozatok eredendően nagyobb értékűek, mint a mesterséges nyelvek vagy tudatos nyelvalkítás során létrehozott nyelvváltozatok (mint amilyen pl. a standard nyelvváltozat is); *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a laikus beszélők ajkán, konkrét közlésekben spontán módon létrejött nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a nyelvalkítók vagy a különféle tudományágak és szakmák szakemberei által mesterségesen létrehozott nyelvi formák.
150. **Nyelvi stabilizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv – különösen a standard nyelv – fontos tulajdonsága a (rugalmas) stabilitás; a nyelvi eszközök (viszonylagos) állandóságát tudatos nyelvalkítással, a spontán nyelvi változások fékezésével is szükség lehet biztosítani, különben félő, hogy a különböző nemzedékek, ill. a különböző társadalmi rétegek beszédében nagyobb mértékben alakulnak ki a megértést is gátló különbségek, mint ahogyan ez kívánatos volna.
151. **Nyelvi standardizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat kiemelkedő szerepű, a műveltség megszerzésének elengedhetetlen eszköze, a nyelv legfontosabb változata, nyelvileg magasabb rendű más nyelvváltozatoknál, a helyesség zsinórmértéke, a társadalmi előrehaladás pótolhatatlan eszköze, s ezért minden embernek elemi érdeke, hogy azt elsajátítsa és használja.
152. **Nyelvi standardizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat eredendően értékesebb, magasabb rendű, fejlettebb, jobb, sőt szebb a többinél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a standard nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a más nyelvváltozatokhoz tartozó formák. Képviselői a standard nyelvváltozat normáját „a normá”-nak nevezik, s az összes többi fölé helyezik.
153. **Nyelvi strukturizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a világ nyelvei közt minőségi különbségek vannak nyelvi-szerkezeti jegyeik tekintetében; vannak nyelvileg tökéletesebb és kevésbé tökéletes nyelvek. Enyhébb formájában az a meggyőződés, hogy egy nyelv alkalmasabb bizonyos funkciók ellátására, mint egy másik nyelv.
154. **Nyelvi szakralizmus (1a)** – mint általánosabb ideológia az a meggyőződés, hogy némely nyelvek és nyelvváltozatok, ill. nyelvi formák valamely istenség és annak követői szemében különleges vallási értékkel vagy akár isteni tulajdonságokkal bírnak, s így e nyelvek, nyelvváltozatok, ill. nyelvi formák használata egyszersmind az adott istenségnek tetsző vallási cselekedet.
155. **Nyelvi szakralizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a szentnek tekintett nyelvek és nyelvváltozatok nyelvi szempontból is különleges értéket képviselnek, s használatuk – legalábbis vallási kontextusban – helyénvalóbb, mint más nyelveké és nyelvváltozatoké; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a szentnek tekintett nyelvekben található sajátos nyelvi formák – legalábbis vallási kontextusban – eredendően helyesebbek, mint más, szakrális értékkel nem bíró nyelvi formák.
156. **Nyelvi szimplicizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés egyszerűsége abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az egyszerűbb szerkezeti felépítésű nyelvi formák eredendően helyesebbek a bonyolultabbaknál.
157. **Nyelvi szingularizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy az adott nyelvközösség saját nyelve egyedi, más nyelvektől lényegileg különbözik, egészen sajátos szerkezettel és szókinccsel rendelkezik, amely különleges módon ellenáll az idegen hatásnak (ha mégis enged az idegen hatásnak, az nagy baj, a romlás jele). Az a vélekedés is együtt járhat ezzel az ideológiával, hogy a közösség saját nyelve a világ számos (vagy összes) nyelvének a forrása.
158. **Nyelvi szintetizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés tömörsége (tartalmi azonosság mellett) abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a szintetikus nyelvi formák eredendően helyesebbek az analitikusaknál.

159. **Nyelvi szisztemizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó, a nyelv hagyományos eszközkészletével harmonikus egységben lévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok a formák, amelyek kevesebb nyelven belüli párhuzammal rendelkeznek, netán inkább más nyelvekben van párhuzamuk.
160. **Nyelvi szituacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi formák helyénvalóságát csak az adott beszédhelyzetben lehet adekvát módon megítélni.
161. **Nyelvi szkriptizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az írott nyelvi termékek eredendően helyesebbek a beszélt nyelveknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az írott nyelvi formák eredendően helyesebbek a beszélt nyelvi formáknál. Ez az ideológia nyilvánul meg abban a törekvésben, hogy a beszélt nyelvben is az írott nyelv normája érvényesüljön.
162. **Nyelvi szufficientizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy az érintett nyelvközösség nyelve olyan gazdag és fejlett, hogy nem szorul rá arra, hogy más nyelvekből kölcsönözzön nyelvi formákat vagy szerkezeti mintákat.
163. **Nyelvi szuverenizmus (1a)** – az a meggyőződés, mely szerint ahhoz hasonlóan, ahogy a nemzet-állam szuverenitást gyakorol a saját területe fölött, az állam nyelvének vonatkozásában is szükség van az ún. nyelvi szuverenitás érvényesítésére, mégpedig nemcsak az adott nyelvre nézve, hanem az adott ország területén használt kisebbségi nyelvekre nézve is; így pl. a nyelvi szuverenitás nevében megszabható, hogy a kisebbségi nyelvekben milyen formában használják az államnyelvből származó tulajdonneveket, sőt általában is a kölcsönzéstermékeket.
164. **Nyelvi totemizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat a nyelv egészét reprezentálja, sőt a nyelv és az etnikum, ill. nemzet szoros kapcsolatának következtében magát az etnikumot, ill. nemzetet is; a nyelvhelyességi vétségek ily módon (szinte) a nemzet ellen elkövetett vétségnek minősülnek.
165. **Nyelvi translatabilizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvek a kölcsönös fordíthatóság viszonyában állnak egymással, azaz az egy nyelven nyelvileg kódolható üzenet egy másik nyelvben is maradéktalanul létrehozható nyelvi eszközökkel.
166. **Nyelvi univerzalizmus (1a)** – *nyelvközi viszonylatban* az a meggyőződés, hogy az államnyelv az adott ország minden lakosának közös tulajdona, semleges érintkezési eszköz, amely összeköti az ország minden polgárát; *nyelven belüli viszonylatban* az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat az adott nyelv minden beszélőjének közös tulajdona, a kommunikációnak társadalmi szempontból semleges eszköze.
167. **Nyelvi urbanizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a városi nyelvváltozatok eredendően értékesebbek a falusi nyelvváltozatoknál; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a városi emberek által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a falusi emberek által használt nyelvi formák.
168. **Nyelvi utópizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv egy állandó tökéletesedési folyamatban vesz részt, a nyelvi változások tehát összességükben nyelvi fejlődésként jellemezhetőek.
169. **Nyelvi uzualizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az elterjedtebb nyelvek, nyelvváltozatok nyelvileg eredendően értékesebbek a kevésbé elterjedteknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az elterjedtebb (azaz nagyobb földrajzi területen, több társadalmi rétegben, több beszédhelyzetben, többfajta nyelvi kontextusban stb. használt), ill. a nyelvhasználatban gyakrabban előforduló nyelvi forma eredendően helyesebb a kevésbé elterjedtnél, ill. ritkábban előfordulónál.
170. **Nyelvi varietizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv egymástól jól elválasztható, megszámlálható, a nyelvészek, sőt részben a laikus beszélők által is dologszerűen elképzelt nyelvváltozatokból, pl. dialektusokból és regiszterekből tevődik össze. E vélekedés szerint a beszélők nem egy általában vett nyelvet, hanem konkrét nyelvváltozatokat „használnak”, amikor beszélnek.
171. **Nyelvi vernakularizmus (1a)** – az a meggyőződés, melynek hívei a helyi identitást „hitelesen” kifejező őshonos nyelveket, ill. nyelvváltozatokat előnyben részesítik a nagyobb hatósugarú, „hasznosabb”, de a helyi identitás kifejezésére nem vagy kevésbé alkalmas összekötő nyelvekkel, ill. a standard nyelvváltozattal szemben.

172. **Nyelvi vernakularizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a beszélő helyi identitását hitelesen kifejező anyanyelvváltozat eredendően értékesebb más nyelvváltozatoknál; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy azok a nyelvi formák, amelyekkel a beszélők leginkább azonosulnak, amelyek leginkább kifejezik az identitásukat, eredendően helyesebbek az egyéb nyelvi formáknál.